

Master SEN-Autismespecialist

Van A naar B(asisonderwijs)

Hoe een transitieproces van vroegbehandeling naar onderwijs vormgeven?

Van A naar B_(asisonderwijs)

Hoe een transitieproces van vroegbehandeling naar onderwijs vormgeven?

Onderzoeksrapport Master SEN- Autismespecialist
Onderzoeksbegeleider: Ilonka van der Sommen (MA)
Opleidingscoördinator: Wendy Lampen

Nanda Bax - Duijzer
n.duijzer@student.fontys.nl / N.Bax@kentalis.nl
Studentnummer: 2149533

Pedagogisch begeleider vroegbehandeling Koninklijke Kentalis, Tilburg

Opleidingscentrum Speciale onderwijszorg
Fontys Hogescholen Tilburg
Juni, 2011

Voorwoord

In september 2009 ben ik gestart met de opleiding Master SEN-Autismespecialist aan de Fontys Hogeschool in Tilburg. De behoefte aan deze opleiding is ontstaan om nog meer verdieping aan te brengen in mijn kennis en handelwijze met de doelgroep autisme. Ik wilde autisme leren begrijpen, zodat ik mijn behandelingswijze nog beter aan kan passen aan de behoeften van de kinderen. Het eerste leerjaar heeft in het teken gestaan van theoretische verdieping en de koppeling naar de praktijk. Het werken met een persoon met autisme is nooit hetzelfde, elk kind is anders en elk kind heeft weer een eigen benaderingswijze en begeleidingswijze nodig. Dit continue proces van kijken, observeren, experimenteren en aanpassen vind ik erg leuk en maakt het werk voor mij leuk en uitdagend. Ik heb geleerd dat iedere persoon met autisme uniek is en dat het iedere keer weer opnieuw zoeken, kijken en uitproberen is om aan te sluiten bij het kind en de persoon met autisme. Het is leveren van maatwerk!

Het tweede leerjaar stond in het teken van het praktijkonderzoek. Ik wilde met mijn onderzoek een verbetering in de praktijk bewerkstelligen, iets waar de kinderen in mijn werkveld baat bij hebben. Uiteindelijk heeft dit geleid tot het onderzoek rondom transitie van onze zorginstelling naar het onderwijs. Voor kinderen, jongeren en volwassenen met een ASS zijn alle transities risicomomenten die tot verslechtering van hun symptomen kunnen leiden. Een bestaand evenwicht wordt door een transitie verstoord (Gezondheidsraad, 2009). Ik heb bekeken hoe ik de transitie naar onderwijs voor de kinderen van onze organisatie kan verbeteren, met aandacht voor hun specifieke wensen en behoeften. Ik heb kritisch gekeken naar het huidige transitieproces en ik heb stil gestaan bij de wensen en behoeften van ouders en pedagogisch begeleiders in het transitieproces. Vervolgens heb ik aanbevelingen gedaan naar de organisatie en collega's. Het allerbelangrijkste in het werken met een persoon met autisme is afstemming en samenwerking met de direct betrokkenen. Kinderen met autisme zijn uniek en hun transitieproces vraagt om aanpassing op maat!

Tot slot wil ik hier een aantal personen bedanken voor het tot stand komen van dit onderzoek:

- De leden van mijn onderzoeksgroeps: Hilde Pauwels, Saskia Gijssels, Beth van der Schot en Lindsay van den Bos, voor hun kritische blik op alle ingezonden stukken.
- Mijn familie en vrienden, die mij het afgelopen jaar hebben gesteund en gemotiveerd bij het studeren en hebben gezorgd voor goede ontspanningsmomenten op zijn tijd.
- Mijn collega's van Kentalis, voor hun medewerking, feedback en medeleven gedurende dit onderzoek.
- Mijn onderzoeksbegeleider, Ilonka van der Sommen, voor alle feedback tot het eindresultaat.

Nanda Duijzer
Juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
Hoofdstuk 1 Inleiding	2
1.1 De context.....	2
1.2 De verlegenheidsituatie	2
1.3 De onderzoeksvraag	3
1.4.1. Doelstelling in het onderzoek	3
1.4.2. Doelstelling van het onderzoek	3
1.4.3. deelvragen	3
1.5 Mijn veronderstelling	4
Hoofdstuk 2 Theoretisch Kader.....	5
2.1 Het jonge kind met autisme	5
2.2 Conceptvorming bij autisme	6
2.3 Verduidelijking.....	7
2.4 Betekenisverlening	7
2.5 Transitie	7
2.5.1 Transitie algemeen.....	7
2.5.2. Transitie en Levensloopbegeleiding	8
2.6 Onderwijs	9
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethode.....	10
3.1 Inleiding opbouw onderzoek.....	10
3.2 Soort onderzoek.....	10
3.3 Onderzoeksmiddelen	10
3.4 De onderzoeksgroep	11
3.5 Triangulatie	11
3.6 Ethiek	12
3.7 Data analyse	12
Hoofdstuk 4 Resultaten	13
4.1 Betrouwbaarheid onderzoeksgegevens.....	13
Respons	13

4.2 Acties m.b.t. beantwoorden van de onderzoeksvraag en deelvragen.	13
4.2 Resultaten m.b.t. de planning van het transitieproces	14
4.3 Resultaten m.b.t. het transitieproces	14
4.4 Resultaten m.b.t. de gewenste informatie voor het kind	15
4.5 Resultaten m.b.t. de samenwerking	16
Hoofdstuk 5 Conclusie.....	17
5.1 De onderzoeksvraag en deelvragen.....	17
5.2 Antwoorden op onderzoeksvraag en deelvragen.....	17
5.2.1 Conclusie t.a.v. deelvraag 1	17
5.2.2. Conclusie t.a.v. deelvraag 2	18
5.2.3. Conclusie t.a.v., deelvraag 3	20
5.2.4 Antwoord op de onderzoeksvraag.....	20
5.3 Conclusie t.a.v. mijn veronderstelling	21
5.4 Conclusie t.a.v. de doelstelling	22
5.5 Betekenis van mijn onderzoek.....	22
Hoofdstuk 6 Aanbevelingen	23
6.1 Aanbevelingen in de praktijk.....	23
6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek	23
Nawoord.....	25
Evaluatie en Reflectie.....	26
Literatuurlijst	28
Bijlage 1 - Begeleidende brief.....	29
Bijlage 2 - Evaluatie/ vragenlijst transitieproces behandelgroepen Kentalis naar school	30
Bijlage 3 - Vragenlijst transitieproces behandelgroepen Kentalis naar school	34
Bijlage 4 – vragen semi-gestructureerd interview.....	37
Bijlage 5 – Datamatrix	39
Bijlage 6 - Datamatrix	41

Samenvatting

Ik werk, als pedagogisch begeleider, bij Kentalis bij het cluster vroegbehandeling op de speciale diagnose- en behandelgroep de Apenrots. Hier komen jonge kinderen met ernstige problemen in de communicatie en (vermoeden van) autisme. Vanuit de zorg geboden op onze locatie maken de kinderen de transitie naar onderwijs. Ik heb gesignaleerd dat er geen eenduidige manier van werken is rondom transitie naar onderwijs voor onze kinderen. Daarnaast heb ik gesignaleerd dat de overstap naar school niet duidelijk is voor alle kinderen. 'Wat staat me dadelijk te wachten' en het concept 'school' is niet duidelijk.

Met dit onderzoek heb ik gekeken naar wat ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis een goede aanpak vinden om de transitie naar onderwijs voor de jonge kinderen van de Apenrots voor te bereiden en te begeleiden. Dit heb ik onderzocht met de volgende onderzoeksvraag:

Welke aanpak binnen het transitieproces is nodig om de kinderen van Koninklijke Kentalis, met kalenderleeftijd 4 jaar en (vermoeden van) een autisme spectrum stoornis, de transitie naar school te laten maken?

In het onderzoek naar het vormgeven van het transitieproces naar school/onderwijs maak ik gebruik van een kwalitatief survey onderzoek. Door verschillende meningen en opvattingen van verschillende personen te weten te komen kan ik komen tot een aanpak hoe een transitieproces vormgegeven kan worden, aansluitend op de wensen en behoeften van de ondergroepsgroep. De resultaten zijn verkregen uit literatuurstudie, semigestructureerde vragenlijsten en het houden van semigestructureerde interviews. Ik heb gekeken naar het huidige transitieproces, naar hetgeen wenselijk wordt geacht in het transitieproces en welke rol de pedagogisch begeleider in het transitieproces heeft.

De sleutel tot een goed transitieproces is afstemming en samenwerking met de direct betrokkenen rondom het kind. Hiervoor moet tijd genomen worden om alle stappen te bespreken en uit te kunnen zetten in een organisatie en het tijdstip van transitie. Het belang van samenwerking komt nadrukkelijk naar voren. Daarnaast wordt het belang aangegeven van meerdere oefendagen van de kinderen op school. De pedagogisch begeleider heeft een grote rol in het transitieproces. Het is belangrijk dat iemand het transitieproces coördineert om zorg te dragen voor monitoring.

De belangrijkste aanbeveling die vanuit het onderzoek gedaan kan worden is het maken van een protocol rondom transitie naar onderwijs. Belangrijk is om te gaan werken vanuit een vast plan, *zonder* het transitieproces vast te leggen in een vast plan.

Hoofdstuk 1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt er stil gestaan bij de context waarin ik werkzaam ben en waar dit onderzoek uit voortkomen is. De richting van het onderzoek wordt verder uitgewerkt met de beschrijving van de praktijkvraag en de doelstellingen in en van het onderzoek.

1.1 De context

Sint Marie is een orthopedagogisch expertise- en kenniscentrum voor onderzoek en behandeling van kinderen en jongeren met communicatieproblemen. Deze problemen kunnen te maken hebben met ernstige gehoor-, spraak- en taalstoornissen en/of autismespectrumstoornissen. Sint Marie is sinds kort gefuseerd met Viataal en de Koninklijke Effatha Guyot Groep (KEGG). Vanaf 2010 presenteren deze drie instituten zich onder de naam Koninklijke Kentalis.

Ik werk, als pedagogisch begeleidster, bij het cluster vroegbehandeling op de speciale diagnose- en behandelgroep de Apenrots. Hier komen jonge kinderen met ernstige problemen in de communicatie, de informatieverwerking en de manier waarop ze contact maken. Bij deze kinderen is er een vermoeden van een vorm van autisme. De groep bestaat uit maximaal vijf kinderen. Mijn onderzoek richt zich op de doelgroep van de Apenrots.

De gespecialiseerde diagnose- en behandelgroepen zijn voor kinderen:

- in de leeftijd van 2 tot 6 jaar.
- Die beschikken over een non-verbaal IQ > 70
- En waarbij sprake is van een autisme spectrum stoornis (ASS), dan wel een vermoeden van een autisme spectrum stoornis, vastgesteld door een GZ-psycholoog, kinderpsychiater en/of multidisciplinair autismeteam en ondersteund door gedragsbeschrijvingen en gegevens met betrekking tot de communicatie (Handboek Sint Marie, 2008)

1.2 De verlegenheidsituatie

Zoals hierboven beschreven is de Apenrots een behandelsetting voor jonge kinderen. Na het beëindigen van deze behandeling wordt de overstap naar onderwijs gemaakt. Samen met ouders wordt een passende onderwijsplek voor het kind gezocht. Elke keer dat een kind de overstap naar onderwijs maakt, wordt een kind voorbereid op een manier die bij het kind past. Deze voorbereiding ziet er niet altijd hetzelfde uit. Over het algemeen komt de voorbereiding vaak neer op één bezoek aan de nieuwe klas met ouders en verduidelijking met foto's van de juf en het schoolgebouw. Op de Apenrots wordt met een aftelkalender verduidelijkt wanneer het 'zwaaifeest' van de Apenrots is en wanneer een kind naar school gaat. Een overgang naar school is heel spannend voor alle kinderen, maar vooral voor de kinderen van de Apenrots. Deze spanning is duidelijk merkbaar in hun gedrag, zowel thuis als op de groep. De spanning uit zich in druk gedrag, veel om aandacht en bevestiging vragen, soms een terugval in vaardigheden die het kind al had verworven, star en rigide vasthouden aan vaste patronen, veel stereotype gedragingen en vaak duidelijke weerstand en afweer tegen alles wat maar met het onderwerp school te maken heeft.

Ik heb gesignaleerd dat de overstap naar school niet duidelijk is voor alle kinderen. 'Wat staat me dadelijk te wachten' en het concept 'school' is niet duidelijk. Het kind bevragen aan de hand van de verduidelijking bevestigt dat het kind de betekenis achter de huidige verduidelijking vaak niet begrijpt. Het kind blijft vasthouden aan de veilige vertrouwde situatie van de Apenrots. De verduidelijking is daarnaast minimaal en niet altijd passend bij wat een kind nodig heeft aan informatie of aansluitend bij het niveau van betekenisverlening van het kind. De verlegenheids situatie komt er op neer dat er geen eenduidige manier van werken is rondom transitie naar onderwijs voor deze kinderen, die aangepast kan worden aan de individuele wensen en noden van een kind.

1.3 De onderzoeksvraag

Welke aanpak binnen het transitieproces is nodig om de kinderen van Koninklijke Kentalis, met kalenderleeftijd 4 jaar en (vermoeden van) een autisme spectrum stoornis, de transitie naar school te laten maken?

1.4 Het doel van het onderzoek

1.4.1. Doelstelling in het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen wat ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis een goede strategie vinden om de transitie naar onderwijs voor de jonge kinderen van de Apenrots voor te bereiden en te begeleiden, om zo aanbevelingen te doen naar toekomstige transitieprocessen.

1.4.2. Doelstelling van het onderzoek

De transitie naar onderwijs is het eerste grote transitiemoment voor alle kinderen. De omgeving verandert en vooral in het onderwijs worden taakeisen plotseling hoger. Voor kinderen, jongeren en volwassenen met een ASS zijn alle transities risicomomenten. De jonge kinderen van de Apenrots staan aan het begin van hun levenspad en hebben nog veel transitiemomenten voor zich. Een goed voorbereide en geplande transitie kan in de toekomst bijdragen aan het beter laten verlopen van komende transities die kenmerkend zijn voor elke verschillende levensfase die het kind gaat tegenkomen. Het is belangrijk om te werken vanuit een lange termijn perspectief waarbij tijdig rekening gehouden wordt met de te verwachten transities in het leven van de persoon met autisme. Tijd nemen om een transitie voor te bereiden en vorm te geven is een sleutelwoord.

1.4.3. deelvragen

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Welke stappen worden er op dit moment door ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis in het transitieproces naar school gezet?
2. Wat is wenselijk voor de kinderen in het transitieproces naar school volgens ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis?
3. Welke rol heeft de pedagogisch begeleider in het transitieproces naar school?

1.5 Mijn veronderstelling

Mijn veronderstelling is dat wanneer er een eenduidige werkwijze wordt ontwikkeld om transitie naar het onderwijs vorm te geven, deze beter aangepast kan worden aan het individuele kind. Door goed de tijd te nemen voor een transitieproces kan het kind beter de overstap maken en zich gemakkelijker aanpassen aan zijn nieuwe omgeving. Daarnaast kan een goede voorbereiding en begeleiding ouders bewust maken van het belang van een goed transitieproces, welke ze later mee kunnen nemen bij komende transitiemomenten in het leven van hun kind.

Hoofdstuk 2 Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk wordt de theoretische verdieping en achtergrondinformatie omtrent het onderzoeksonderwerp beschreven.

2.1 Het jonge kind met autisme

Autistische stoornissen worden in de DSM-IV-TR (Koster van Groos, 2002, p. 90) als volgt omschreven:

“Diagnostische Criteria voor 299.00 Autistische Stoornis:

- 1. Kwalitatieve beperkingen in de sociale interacties.*
- 2. Kwalitatieve beperkingen in de communicatie.*
- 3. Beperkte, zich herhalende stereotiepe patronen van gedrag, belangstelling en activiteiten.”*

Bovenstaande kenmerken zijn ook bekend als “de triade” van Lorna Wing (2005, p. 87).

Kinderen met autisme hebben een andere cognitieve stijl dan ‘normaal’ ontwikkelende kinderen. Vermeulen (2008) beschrijft de specifieke cognitieve stijl van kinderen met autisme. Peeters (2009) stelt dat de hersenen van kinderen met autisme de zintuigelijke informatie op een ongewone manier verwerken. Voor kinderen met autisme is het moeilijk om van datgene wat ze waarnemen een betekenisvol geheel te maken. Ze nemen waar in details en hebben beperkingen in de centrale coherentie (Frith, 2004) (Frith & Happé, 1994) (Happé, 1999). Hierdoor hebben zij moeilijkheden om de context te zien, wat het voor hen moeilijk maakt om betekenis te verlenen aan datgene wat zij waarnemen. Hierdoor zien de kinderen vaak niet de samenhang tussen gebeurtenissen, hebben een zwakker tijdsbesef en vaak geen overzicht over het verloop van de gebeurtenissen (Degrieck, 2009).

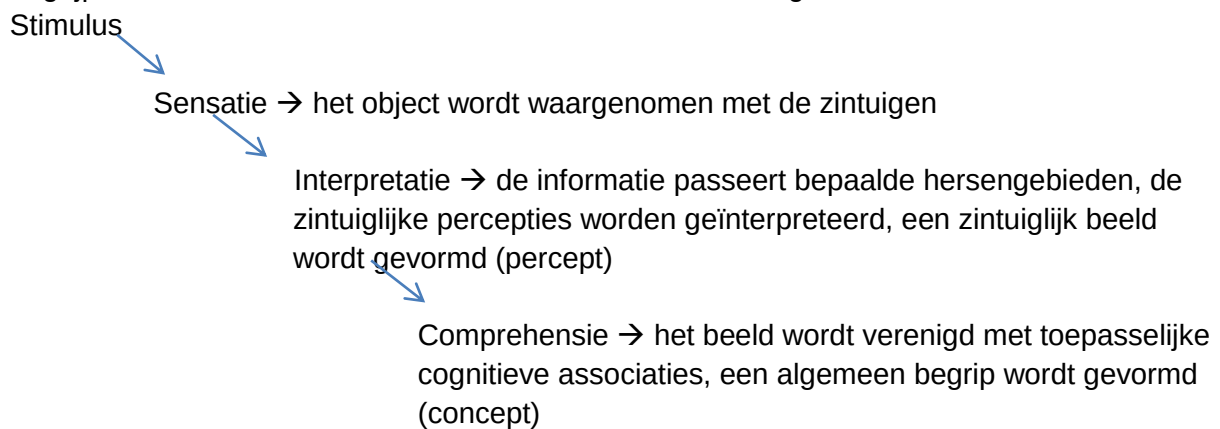
Kinderen met autisme hebben een starre manier van denken en een zwak verbeeldend vermogen. Ze hebben moeite met het herinneren wat ze zelf hebben meegemaakt aan gebeurtenissen. Problemen met geheugen liggen volgens Jordan & Powell (1995) niet zozeer in het herinneren van feiten, maar in het herinneren van gebeurtenissen in relatie tot de ‘zelf’, het persoonlijke, het autobiografische gedeelte van de gebeurtenissen. Mensen met autisme maken geen effectief gebruik van emoties bij het opslaan van gebeurtenissen in het geheugen. De moeilijkheden die autistische mensen hebben met het herinneren en weer oproepen van gebeurtenissen zal liggen in hun onvermogen emotionele betekenis te verlenen aan de gebeurtenissen. Gebeurtenissen worden wel waargenomen, maar niet op een subjectieve manier. Kinderen met autisme weten wel dat er iets gebeurt, maar niet dat het verband houdt met hen zelf. Het structureren van een bepaalde gebeurtenis kan het kind helpen bij het nadenken over een persoonlijk moment (Jordan & Powell, 1995).

De ontwikkeling van de taal en communicatie verloopt bij kinderen met autisme anders dan bij normaal ontwikkelende kinderen. Vermeulen (2008) en Peeters (2009) hebben de taal- en communicatieve ontwikkeling van beide groepen naast elkaar gezet. Hieruit blijkt dat kinderen met autisme belangrijke mijlpalen in deze ontwikkeling niet halen of dat deze verstoord verlopen. Door beperkingen in de theory of mind is er sprake van minder interactie en zijn kinderen met autisme minder gericht op de buitenwereld (Baron-Cohen, 1995). Wat een valkuil is bij kinderen met autisme, is dat door hun echolalie (Peeters, 2009) hun taalproductie vaak hoger ligt dan hun taalbegrip. Hierdoor worden ze vaak aangesproken op

een hoger niveau en daardoor dus overschat. Het receptieve taalniveau van jonge kinderen is te testen met de Schlichting Test voor Taalbegrip. Voor kinderen met autisme in de leeftijd vanaf 4 jaar is praten buiten het hier en nu erg moeilijk. Gesprekken voeren is ook erg moeilijk, het is vaak éénrichtingsverkeer of het blijft beperkt tot een monoloog over een favoriet onderwerp. Bij jonge kinderen met autisme is communicatie meer dan woorden alleen (Sussman, 1999). Leren hoe een kind communiceert, is de eerste stap om hem te helpen bij het communiceren. Willen wij, als ouders en hulpverleners, dat zij ons goed begrijpen, dan zullen we ook zelf vormen van communicatie moeten hanteren die het kind met autisme kan begrijpen en verwerken.

2.2 Conceptvorming bij autisme

Vanuit onze zintuigen verzamelen wij informatie uit de buitenwereld, interpreteren en begrijpen we deze informatie. Schematisch ziet dit er als volgt uit:

(Bogdashina, 2007)

Wij leren concepten te vormen. Informatie die niet in de concepten passen, wordt als irrelevant weg geselecteerd. Met het verschijnen van taal leren kinderen om betekenissen uit dingen, mensen en gebeurtenissen te halen en verder te gaan dan wat perceptueel, zintuiglijk, beschikbaar is. Kinderen leren categorieën te vormen en te generaliseren. Concepten worden opgeslagen, geen zintuiglijke beelden en ervaringen. Deze concepten worden filters waar alle zintuiglijke ervaringen worden gefilterd en in mappen worden geordend. Concepten zorgen voor orde (Bogdashina, 2007).

De zintuigen van personen met autisme werken anders. De zintuiglijke beleving is van invloed op de manier waarop men waarneemt. Dit kan leiden tot verschillende soorten waarnemingen die Bogdashina (2007) in haar boek beschrijft als letterlijke perceptie, gestaltp perceptie en gefragmenteerde perceptie. Een persoon met een autisme spectrum stoornis (ASS) kan zowel over- als ondergevoelig zijn voor zintuiglijke prikkels wat tevens ook weer van invloed kan zijn op de waarneming (Bogdashina, 2004). Als de wereld anders wordt waargenomen, wordt er ook een andere betekenis gegeven aan dingen (Bruin, 2004). Concepten worden anders gevormd dan bij personen zonder autisme. Logischerwijs heeft dit ook grote gevolgen voor het denken en vervolgens het gedrag wat kinderen laten zien. De Clercq (1999) heeft in haar boek de waarneming en conceptvorming van haar zoon Thomas uitgebreid beschreven. Opvallend zijn hier de letterlijke waarneming en de gefragmenteerde waarneming (het “detaildenken”) die van grote invloed zijn bij de betekenisverlening van informatie en het vormen van concepten. Om kinderen met autisme voor te bereiden op een

komende transitie zal er rekening gehouden moeten worden met de manier waarop deze kinderen hun wereld ervaren en betekenisverlening aan informatie die wordt verstrekt, zodat het concept 'school' voor hen op een goede manier kan worden vormgegeven.

2.3 Verduidelijking

Kinderen met autisme kunnen de wereld als zeer chaotisch, onvoorspelbaar en onveilig ervaren. Door het gebrek aan samenhang en logische verbanden te zien, lijken situaties hen te overvallen met toevalligheden. Het onvoorspelbare meer voorspelbaar maken doen we door vooraf antwoord te geven op de vijf vragen: wie, wat, waar, wanneer en hoe? (Bruin, 2004). In het kader van transitie betekent dit voor de kinderen van de Apenrots duidelijkheid naar wie ze toe gaan, de 'nieuwe' juf en de 'nieuwe' kinderen, wat ze daar gaan doen, wanneer de transitie plaatsvindt en hoe deze plaats gaat vinden. Deze informatie kan verbaal worden aangeboden. Verbale taal is echter vluchtig en abstract (Peeters & Gillberg, 2003). Kinderen met autisme hebben vaak puzzeltijd nodig om informatie te verwerken en er betekenis aan te verlenen. Verbale informatie is dan een minder goed communicatiemiddel, waarbij rekening wordt gehouden met het tempo waarop kinderen informatie kunnen opnemen. Daarnaast is het moeilijk om met verbale informatie steeds hetzelfde te blijven communiceren, rekening houdend met het 'detaildenken' bij autisme (Degrieck, 2004). Het is dan ook belangrijk om de communicatie zo te ondersteunen dat er rekening wordt gehouden met de sterkste kanten van het kind met autisme: de (visuele) waarneming. Kinderen met autisme kunnen profiteren van visueel-ruimtelijk aangeboden informatie, omdat de visuele informatie aanwezig blijft en gericht is op het concreet waarneembaar maken. Het verduidelijken wordt dan ook wel visualiseren genoemd. Verduidelijken kan ook echter via de andere zintuigen, tactiel, oraal, auditief etc. Het gaat bij verduidelijking voornamelijk om beeldvorming.

2.4 Betekenisverlening

Betekenisverlening en communicatie kunnen grofweg op vier niveaus plaats vinden. Degrieck (2009) beschrijft deze vier begripsniveaus:

- sensatieniveau
- presentatieniveau:
- representatieniveau:
- meta-representatieniveau

(Denteneer-van der Pasch & Verpoorten, 2007)

Het begripsniveau op het gebied van communicatie kan gemeten worden met de ComVoor (Verpoorten e.a., 2005). Bij Kentalis worden de jonge kinderen door de logopedist getest, middels de ComVoor. Op basis van de testgegevens wordt op de groep de concept ondersteunende communicatie voor het kind vormgegeven.

2.5 Transitie

2.5.1 Transitie algemeen

Het begrip transitie wordt in veel verschillende disciplines gebruikt. In dit onderzoek ben ik uitgegaan van de definitie van transitie geformuleerd door Wiegerink (2006). Wiegerink verstaat onder transitie niet alleen de overgang van de ene levensfase naar de andere, maar

ook de 'overgang van de ene zorginstelling naar de andere'. Transitie betekent altijd verandering. Transities brengen een omslag teweeg in het leven van mensen en is een tijdelijk proces waarin betekenisvolle veranderingen plaatsvinden (Van Lange & van Staa, 2004). Als mensen een deel van hun gezondheid, vertrouwde routines en referentiepunten kwijt raken, verliezen ze hun houvast. Onzekerheid maakt mensen kwetsbaar en veroorzaakt stress. Het moment van de definitieve overgang (de transfer) is slechts een klein onderdeel van het totale transitieproces. Het proces van transitie omvat de voorbereiding, de overstap zelf, de aanpassingen aan de nieuwe situatie en de evaluatie van de transitie (Verhoeven-Wind & van Staa, 2006-21). Het bieden van structuur en een goede voorbereiding tijdens de transitiefase is een belangrijk aandachtspunt (Verhoeven, 2004). Viner (1999) geeft aan dat er sprake moet zijn van een goede timing van de overstap. Een goed gekozen tijdstip van overstap wordt op het individu afgestemd. Tan & Klimach (2004) geven aan dat de voorbereiding en planning van de transitie ver voordat de transfer plaatsvindt moet beginnen. Het doel van een goede voorbereiding is de cliënt voor te bereiden op een rol in zijn nieuwe omgeving (Verhoeven, 2004). Het inbouwen van overgangsrutuelen kan de overstap gemakkelijker maken. Het is belangrijk dat naast de cliënten ook de ouders worden betrokken en ondersteund bij alle fasen van het transitieproces (Viner, 1999). De ouders moeten worden gesteund in hun proces van loslaten. De ouders zullen steun, aanmoediging en informatie moeten verkrijgen van de begeleiders en zullen samen moeten werken om de cliënt te helpen met de overgang. Het uiteindelijke doel van een goede voorbereiding is een soepele transitie te bevorderen.

2.5.2. Transitie en Levensloopbegeleiding

De veranderde samenleving vraagt van ieder individu een continue vernieuwing van kennis en vaardigheden om professionele, sociale en culturele taken aan te kunnen. Dit betekent 'levenslang leren'. Om aan deze eisen te kunnen voldoen hebben personen met autisme gedurende hun hele leven een vorm van ondersteuning nodig (Smet & van Driel, 2009) (Gezondheidsraad, 2009). Het levensloopmodel gaat uit van de visie dat personen met autisme recht hebben op een volwaardige participatie in de huidige maatschappij. Vroegdiagnostiek en interventie zijn nodig om een opstapeling van problemen te voorkomen. Naast een vroege diagnostiek betekent ondersteuning vanuit een levensloopperspectief dat enerzijds gefocust wordt op het tijdig signaleren en aanpakken van problemen en anderzijds voldoende aandacht wordt besteed aan overgangsmomenten. Het moment van naar school gaan is voor alle kinderen een spannend moment en een grote stap die doorgaans goed gezet wordt. Voor sommige kinderen is het evenwel een stap waarbij hij of zij in de problemen komt. Het is het eerste grote transitiemoment. De omgeving verandert en vooral in het onderwijs worden taakeisen plotseling hoger. Voor kinderen, jongeren en volwassenen met een ASS zijn alle transities risicomomenten die tot verslechtering van hun symptomen kunnen leiden. Een bestaand evenwicht wordt door een transitie verstoord (Gezondheidsraad, 2009).

Het terugblikken op het verloop van eerdere leeftijdsfasen en transitiemomenten kan veel informatie geven over de ondersteuningsbehoefte bij toekomstige transitiemomenten (Smet & van Driel, 2009). De kinderen van de Apenrots staan aan het begin van hun levenspad en hebben nog veel transitiemomenten voor zich. Een goed voorbereide en geplande transitie kan in de toekomst een bron van inspiratie zijn voor komende transities. Het is belangrijk om te werken vanuit een lange termijn perspectief waarbij tijdig rekening gehouden wordt met te verwachten transities in het leven van de persoon met autisme. In de visie van het

levensloopmodel en de dynamiek ervan is 'monitoring' een belangrijk aspect in de hulpverlening (van Riet & Wouters, 2007). Monitoring staat voor het afstemmen of de zorg in overeenstemming is met de feitelijke situatie en aansluit bij de behoeften van de persoon met ASS. Een belangrijke voorwaarde bij de uitvoering van de monitoring en coördinatie is een goede samenwerking en afstemming met de persoon met autisme en de direct betrokkenen, als ouders, leerkrachten en hulpverleners. Het levensloopmodel gaat uit van een proactieve en integrale ondersteuning en benadering (Smet & van Driel, 2009) (Gezondheidsraad, 2009). De persoon met autisme dient benaderd te worden als een persoon met eigen talenten, mogelijkheden en beperkingen. Alle levensgebieden hangen samen en zijn met elkaar verbonden. Problemen zullen vaak multidisciplinair aangepakt moeten worden. Vroegtijdige interventie is een essentiële consequentie van de levensloopgedachte.

2.6 Onderwijs

Het basisonderwijs is bedoeld voor kinderen van 4 tot 12 jaar in het reguliere onderwijs. Hoewel het basisonderwijs gevolgd kan worden vanaf 4 jaar, is het kind vanaf 5 jaar leerplichtig. Het speciaal onderwijs is in Nederland de benoeming voor onderwijs aan kinderen die vanwege leer- of gedragsproblemen, vanwege lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke handicaps of door gedragsstoornissen, extra zorg op school nodig hebben. Het speciaal onderwijs is onderverdeeld in clusters, wat refereert naar een specifieke doelgroep. Een aparte categorie in het Nederlands onderwijs vormt het speciaal basisonderwijs (SBO). Hier vallen leerlingen onder die het op een reguliere basisschool niet redden. Kinderen op deze school hebben aan het einde van het basisonderwijs, dezelfde kennis als kinderen van een reguliere basisschool. Het SBO valt onder de wet op het primair onderwijs. Hierin staat welke vormingsgebieden de basisschool moet aanbieden.

De kinderen van de Apenrots gaan na behandeling bij Kentalis de transitie maken naar onderwijs. Bijna alle kinderen van de Apenrots gaan naar speciaal onderwijs, cluster 2, of speciaal basisonderwijs. Een enkeling maakt de overstap naar cluster 4 onderwijs of het reguliere basisonderwijs. Vanuit het mutli-disciplinair team wordt een advies geformuleerd, welke school aansluit bij de leermogelijkheden en behoeften van een kind, waarna ouders scholen kunnen bezoeken. Ouders maken uiteindelijk de keuze voor bepaald onderwijs of een bepaalde school, waarna het aanmeldtraject wordt vormgegeven. Wanneer de aanmelding rond is en een startdatum bekend is, wordt er gestart met de voorbereiding om de transitie te maken.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode beschreven. Er wordt aandacht besteed aan de onderzoeksmethode, onderzoeksgroep en op welke wijze er triangulatie in het onderzoek is verkregen.

3.1 Inleiding opbouw onderzoek

Op de locatie Tilburg van Kentalis worden 24 kinderen in de kalenderleeftijd van 2,5 – 5 jaar behandeld en wordt de diagnostiek vorm gegeven. Deze kinderen komen binnen met problemen in de spraak-en taal ontwikkeling en problemen in de communicatie. Een onderliggend probleem hiervan kan een autisme spectrum stoornis (ASS) zijn. Kinderen met een classificatie ASS kunnen in alle groepen van de locatie worden geplaatst, mits een groepsklimaat aansluit bij de wensen, behoeften en mogelijkheden van een kind en ouders. Over het algemeen worden de kinderen met een classificatie ASS, specifiek geplaatst op de Apenrots, een speciale diagnose- en behandelgroep voor kinderen met (een vermoeden van) ASS. Na de theoretische verdieping, beschreven in het vorige hoofdstuk, kan ik tot de volgende aanname komen: “Jonge kinderen met ASS hebben in meer of mindere mate een speciale aanpak en aanpassingen nodig om het transitieproces naar school vorm te geven.”

3.2 Soort onderzoek

In het onderzoek naar het vormgeven van het transitieproces naar school/onderwijs maak ik gebruik van een kwalitatief survey onderzoek. Survey-onderzoek is gericht op de vraag hoe mensen ergens over denken, wat ze ergens van vinden, hoe ze handelen, wanneer en wat ze doen (Harinck, 2009).

Ik heb voor dit onderzoek gekozen, omdat ik te weten wil komen wat de mening en visie van ouders en pedagogisch begeleiders is over het huidige transitieproces van Kentalis naar school en wat ze hierin anders willen zien. Door verschillende meningen en opvattingen van verschillende personen te weten te komen kan ik komen tot een basisstrategie hoe een transitieproces vormgegeven kan worden, aansluitend op de wensen en behoeften van de onderzoeksgroep.

3.3 Onderzoeksmiddelen

Om mijn onderzoeksvraag en deelvragen te kunnen beantwoorden heb ik gekozen voor verschillende informatiebronnen. Door middel van literatuurstudie heb ik me verdiept in het onderwerp transitie en het jonge kind met autisme. De onderzoeksmiddelen die ik heb gekozen om te gebruiken zijn semigestructureerde vragenlijsten en een semigestructureerd interview (Harinck, 2009).

De keuze voor een vragenlijst is gemaakt om de onderzoeksgroep ouders hun mening en visie te laten uitspreken over het onderwerp transitie (Harinck, 2009). Ik heb 2 verschillende vragenlijsten gemaakt. Eén vragenlijst is gericht op evaluatie van het huidige transitieproces, voor ouders die met hun kind de transitie naar onderwijs al hebben gemaakt. Hierin wordt ook aandacht besteedt aan verbeteringen/ het gewenste transitieproces. De andere vragenlijst is bedoeld voor ouders die met hun kind de transitie naar school nog gaan maken, en is gericht op het uitspreken van de wensen en behoeften in het transitieproces. Beide

vragenlijsten zijn semigestructureerd, er zijn gesloten vragen, waarbij men een keuze kan maken uit een beperkt aantal antwoordmogelijkheden, en open vragen. De opbouw van de vragen in de vragenlijst is gestructureerd. Vragen zijn gekaderd per onderwerp en opgesteld aan de hand van onderwerpen die ik terug vond in het literatuuronderzoek.

Achtereenvolgens zijn dit:

- Planning van het transitieproces, gericht op de voorbereiding van het kind en de daadwerkelijke transitie
- Wenselijke stappen in het transitieproces
- Voorbereiding voor het kind
- Samenwerking

In de literatuurstudie is terug te vinden dat het bieden van structuur, een goede voorbereiding en een goede timing van het transitiemoment belangrijke aandachtspunten zijn. Daarnaast komt in de levensloopvisie van autisme naar voren dat coördinatie en een goede samenwerking, afstemming met de persoon met autisme en de direct betrokkenen erg belangrijk is. De 4 gekozen onderwerpen zijn ook gebruikt om alle gegevens, verkregen uit de vragenlijsten, te ordenen en te verwerken. Een voorbeeld van de vragenlijsten zijn terug te vinden in de bijlagen 2 en 3.

Daarnaast wordt het semigestructureerd interview gebruikt als middel om gegevens te verzamelen bij collega's. De keuze voor semigestructureerd interview komt voort uit de mogelijkheid om het onderwerp transitie meer te kunnen uitdiepen. Hierdoor krijg ik zicht op de achtergronden, persoonlijke belevingen en motieven voor het handelen van verschillende personen (Harinck, 2009). De keuze voor een semigestructureerd interview is gemaakt om het onderwerp transitie en een aantal hoofdonderwerpen aan bod te laten komen, maar er tevens ook de vrijheid is om de volgorde van de vragen aan te passen wanneer dit beter past in het verloop van het gesprek (Harinck, 2009).

3.4 De onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit de mensen waar ik me tijdens mijn onderzoek op gericht heb, die een bijdrage hebben geleverd aan de verkregen gegevens in mijn onderzoek (Harinck, 2009). Mijn onderzoeksgroep bestaat uit de volgende personen:

- 3 ouderparen van kinderen die de transitie naar school al hebben gemaakt
- 4 ouderparen van kinderen die de transitie naar school nog gaan maken
- 4 pedagogisch begeleiders van Kentalis uit verschillende behandelgroepen

De keuze voor de verschillende ouderparen is gemaakt op basis van de wetenschap dat hun kind een classificatie autisme heeft gekregen. Er is rekening gehouden met het feit dat de ouderparen niet allemaal verbonden zijn aan dezelfde groep bij Kentalis. Ik heb er voor gekozen om pedagogisch begeleiders te bevragen die op verschillende groepen van Kentalis werkzaam zijn of werkzaam zijn geweest en ervaring hebben met kinderen met ASS problematiek.

3.5 Triangulatie

Om de triangulatie (Harinck, 2009) in mijn onderzoek vorm te geven en zo de betrouwbaarheid van mijn onderzoek te vergroten heb ik vanuit verschillende invalshoeken en gegevens gekeken naar het onderzoek. Door gegevens te verzamelen bij ouders die de transitie met hun kind al hebben gemaakt, ouders die de transitie naar school met hun kind

nog gaan maken, en pedagogisch begeleiders van verschillende groepen, maak ik gebruik van verschillende gegevensbronnen.

Daarnaast heb ik data verkregen uit verschillende soorten informatiebronnen. Zo heb ik gebruik gemaakt van de literatuur, vragenlijsten en heb ik interviews afgenomen.

3.6 Ethiek

Het onderzoek wordt in opdracht van Kentalis uitgevoerd. Na het samenstellen van de vragen voor de vragenlijsten en de interviews hebben mijn directe collega's, begeleider en mijn onderzoeksgroep de vragen kritisch doorgenomen. Daarnaast heb ik in overleg met de ouderbegeleider en de behandelcoördinator bekeken welke ouders geschikt zijn om te betrekken bij mijn onderzoek. Ik heb dit bewust gedaan om zo een eerlijk en betrouwbaar beeld te kunnen krijgen van verschillende ouders, uit verschillende behandelgroepen en sociale milieus, met als overeenkomst een kind met een classificatie ASS, welke in behandeling is of is geweest bij Kentalis. Ik ken daarnaast niet alle ouders persoonlijk, zodat ik vanuit mijn positie geen invloed kan uitoefenen op de te verkrijgen informatie.

Alle betrokken zijn geïnformeerd hoe ik mijn onderzoek ga vormgeven en wat ik er mee wil bereiken. Ik heb aandacht besteed aan de consequenties van deelname aan het onderzoek en de anonieme verwerking van de gegevens. De betrokkenen worden op de hoogte gehouden van de vorderingen en resultaten van het onderzoek. De vorderingen en resultaten van het onderzoek worden verder op locatie besproken in het locatieoverleg. Door al deze maatregelen heb ik zo zorgvuldig mogelijk gehandeld (Boerman, 2008).

3.7 Data analyse

Vanuit de vraagstelling worden er kwalitatieve gegevens verkregen. Om de kwalitatieve gegevens te verwerken en te ordenen heb ik gebruik gemaakt van een datamatrix. In een datamatrix kan op een informatieve wijze de antwoorden van meerdere personen op meerdere vragen compact worden weergegeven (Harinck, 2009). Voor de uitwerking van de volledige datamatrix verwijs ik naar bijlage 5 en 6.

In hoofdstuk 4 zijn de resultaten weergegeven aan de hand van 4 onderwerpen:

- Planning van het transitieproces
- De stappen in het transitieproces
- Gewenste informatie voor het kind
- Samenwerking

Ik heb de keuze gemaakt om per onderwerp/label de resultaten te presenteren in een matrix of frequentieverdeling. In een frequentieverdeling wordt aangegeven hoe een aantal personen denkt over de antwoorden op een vraag (Harinck, 2009). De resultaten worden weergegeven in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven die zijn voortgekomen uit de acties die zijn ondernomen.

4.1 Betrouwbaarheid onderzoeksgegevens

Vanuit de literatuurstudie, vragenlijsten en de interviews zijn gegevens gekomen, waaruit ik mijn onderzoeksvraag en deelvragen kan beantwoorden. Meerdere personen uit de onderzoeksgroep hebben antwoord gegeven op dezelfde vragen over hetzelfde onderwerp. Het tijdstip van invullen van de vragenlijsten of het afnemen van de interviews is niet van toepassing op de verkregen gegevens, waardoor de betrouwbaarheid gewaarborgd is. Door de onderzoeksgroep zo breed mogelijk uit te zetten met ouders en pedagogisch begeleiders uit verschillende groepen, wordt er een nauwkeurig beeld verkregen van de wensen en behoeften in het transitieproces.

Respons

Er zijn in totaal 7 ouderparen bevestigd middels een semigestructureerde vragenlijst. Ik heb in totaal 5 vragenlijsten terug ontvangen. Eén vragenlijst uit de evaluatiegroep, van ouders die de transitie al hebben gemaakt, en een vragenlijst uit de oudergroep die de transitie nog gaan maken, zijn niet teruggekomen.

4.2 Acties m.b.t. beantwoorden van de onderzoeksvraag en deelvragen.

Er is een drietal acties ondernomen waaruit verschillende resultaten zijn voortgekomen. Al deze resultaten zullen uiteindelijk antwoord geven op de volgende onderzoeksvraag:

Welke aanpak binnen het transitieproces is er nodig om de kinderen van Koninklijke Kentalis, met kalenderleeftijd 4 jaar en (vermoeden van) een autisme spectrum stoornis, de transitie naar school te laten maken?

Actie 1: theoretisch kader

De literatuurstudie heeft inzichten gegeven over verschillende zaken die van invloed zijn op het onderzoek en die zijn meegenomen tijdens het bevragen van de onderzoeksgroep.

Belangrijke inzichten zijn:

- Uit welke stappen een transitieproces bestaat en hoe deze wordt opgebouwd
- Hoe het onderwerp transitie zich verhoudt tot de levensloopvisie omtrent autisme
- Hoe kinderen met autisme de wereld ervaren en betekenis verlenen, en hoe hierbij met verduidelijking aangesloten kan worden.

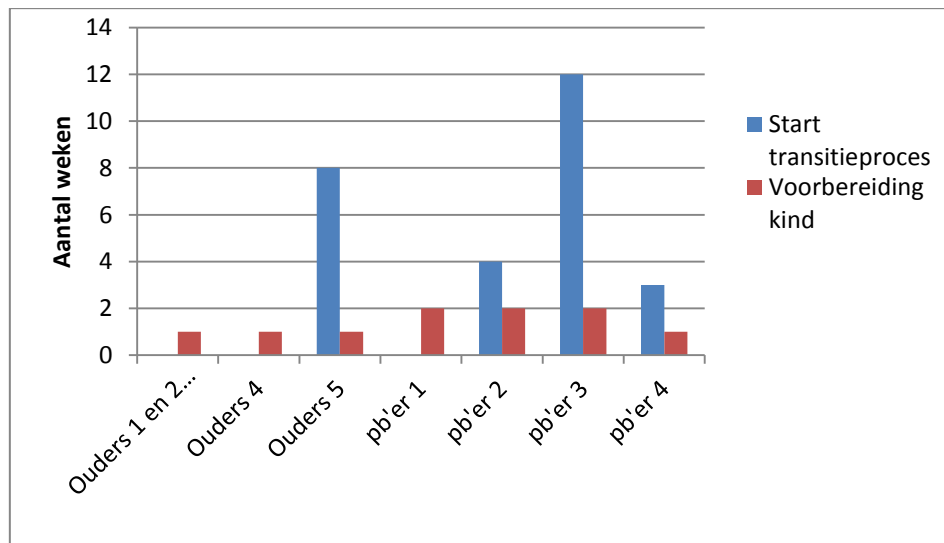
Actie 2 afnemen van de vragenlijsten bij ouders

Actie 3 afnemen van interviews bij collega's

In onderstaande paragrafen zal ik de verkregen resultaten uit de verschillende informatiebronnen beschrijven aan de hand van de 4 onderwerpen/labels, zoals beschreven in paragraaf 3.7, die centraal hebben gestaan bij het afnemen van de vragenlijsten en interviews.

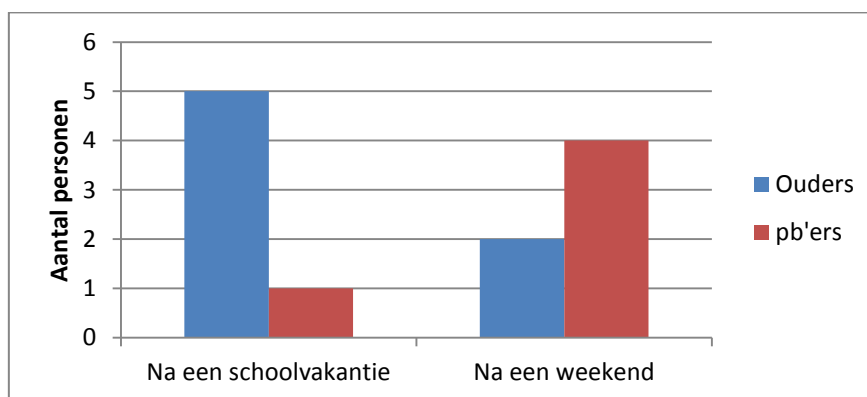
4.2 Resultaten m.b.t. de planning van het transitieproces

In figuur 1 wordt weergegeven met welk tijdbestek, in weken, de onderzoeksgroep wenst dat het transitieproces wordt gestart en hoe ver van te voren het kind ingelicht moet worden.

Figuur 1: Planning van het transitieproces

In figuur 2 wordt weergegeven hoeveel personen van de onderzoeksgroep vinden op welk tijdstip het transitiemoment plaats moet vinden.

Figuur 2: Gewenste transitiemoment

4.3 Resultaten m.b.t. het transitieproces

In figuur 3 zijn de verschillende stappen in het transitieproces weergegeven. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de huidige stappen en de gewenste stappen in het transitieproces.

Figuur 3: Huidige en gewenste stappen in het transitieproces

X Huidige stappen in het transitieproces
X Gewenste stappen in het transitieproces
XX Stap wordt uitgevoerd, verbetering wenselijk

	Ouders 1 evaluatie	Ouders 2 evaluatie	Ouders 3	Ouders 4	Ouders 5	Pb'er 1	Pb'er 2	Pb'er 3	Pb'er 4
Gesprek ouders en pb'er		X			X	X	X	X	X
Gesprek ouders en leerkracht				X	X	X		X	X
Gesprek pb'er en leerkracht					X	X			X
Gesprek pb'er, leerkracht en ouders			X		X		X	X	X
Observatie school bij Kentalis					X		X	X	X
Bezoek aan school ouders	X			X	X	X	X	X	
Bezoek aan school Ouders / kind	X	X		X	X	X	X	X	X
Bezoek aan school ouders/ pb'er				X	X				
Bezoek aan school Ouders/kind/pb'er		X		X	X	X			
Meerdere oefendagen, eventueel met begeleiding			X	X	X	X	X	XX	XX
Foto's maken op school, door ouders of pb'er						X	X	X	
Overdracht dossier en gegevens	X	X		X	X	X	X		X
Verduidelijken moment van afscheid en transitie	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Gesprekjes met het kind over de transitie			X	X	X	X	X	X	
Foto's nieuwe school, juf, klas	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Zwaaifeest	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ouders voorbereiden op de transitie	X	X					X		
Nazorg, belcontact met ouders	X	X					X	X	
Nazorg voor school					XX		XX		X

4.4 Resultaten m.b.t. de gewenste informatie voor het kind

De volgende informatie vindt de onderzoeksgroep belangrijk voor het kind rondom transitie:

- Informatie over de nieuwe omgeving, hoe ziet alles er, letterlijk, uit?
- Foto's van de juf en klasgenootjes
- Verduidelijking in tijd, wanneer het daadwerkelijke transitiemoment plaats gaat vinden
→ afsluiting bij Kentalis, start nieuwe school
- Verduidelijking wat het afscheid bij Kentalis inhoudt, hoe deze vormgegeven wordt en wat het kind erna kan verwachten.
- Wat voor activiteiten er op school gedaan worden, middels oefenen op school.

4.5 Resultaten m.b.t. de samenwerking

In figuur 4 zijn de resultaten weergegeven met welke disciplines de onderzoeksgroep wil samenwerken in het transitieproces.

Figuur 4: Samenwerking									
X Huidige samenwerking X Gewenste samenwerking XX Samenwerking is aanwezig, verbetering is wenselijk									
	Ouders 1	Ouders 2	Ouders 3	Ouders 4	Ouders 5	Pb'er 1	Pb'er 2	Pb'er 3	Pb'er 4
Pedagogisch begeleiders	x	x	x	x	x				
Behandelcoördinator	x	x			x	XX	x	XX	XX
Logopedist					x		x	x	x
Ouderbegeleider						x	x		x
Ergotherapeut					x				
Fysiotherapeut					x				
Ouders						XX	XX	XX	XX
Leerkracht	x	x		x	x	XX	XX	XX	XX
Directie school		x	x	x					
Maatschappelijk werk van school								x	

Toelichting aan de hand van citaten:

Onderzoeksgroep:
 “ Samenwerking is erg belangrijk. Een goede samenwerking zorgt voor een goede afstemming en voor een eenduidige manier van werken in de voorbereiding door de verschillende samenwerkingspartners”

Ouders:
 “ De verwachting van ons richting de pedagogisch begeleiders is advies geven aan ons. De pedagogisch begeleiders zijn vertrouwd en kennen het kind en de manier waarop de voorbereiding nodig is.”
 “ De pedagogisch begeleiders zijn een vertrouwenspersoon voor het kind. Zij kunnen ook signalen opvangen of de komende overstap duidelijk is voor het kind. Als ouder verwacht ik advies en ondersteuning in het visualiseren”.

Pedagogisch begeleiders:
 “ Ik mis de samenwerking met de ouderbegeleider. Zij kent ouders het beste, kan een inschatting maken van het proces waarin ouders zitten.”

“Ik wil graag meer samenwerking met de logopedist over het meedenken/adviseren over passend visualiseren voor de overstap van het kind. “

“Ik wil graag meer persoonlijk contact met de school/leerkracht. Door als pedagogisch begeleiders een bezoek aan school te brengen, weten waar het kind terecht komt, kan dit door ons in de voorbereiding meegenomen worden”

“Het is belangrijk om 1 aanspreekpunt in het samenwerkingsproces te hebben, iemand die overzicht houdt en alle stappen waarborgt. Hierbij denk ik aan de pedagogisch begeleider, omdat zij laagdrempelig is voor alle partijen.”

Hoofdstuk 5 Conclusie

In dit hoofdstuk worden er conclusies getrokken aan de hand van de ondernomen acties en de daaruit voortvloeiende resultaten. Er worden conclusies getrokken ten aanzien van mijn praktijkvraag en daaraan gekoppelde onderzoeksvragen.

5.1 De onderzoeksvraag en deelvragen

De vraag waar het onderzoek op gebaseerd is:

Welke aanpak binnen het transitieproces is nodig om de kinderen van Koninklijke Kentalis, met kalenderleeftijd 4 jaar èn (een vermoeden van) een autisme spectrum stoornis, de transitie naar school te laten maken?

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag ben ik aan de slag gegaan met dit onderzoek aan de hand van een drietal deelvragen:

1. Welke stappen worden er op dit moment door ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis in het transitieproces naar school gezet?
2. Wat is wenselijk voor de kinderen in het transitieproces naar school volgens ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis?
3. Welke rol heeft de pedagogisch begeleider in het transitieproces naar school?

5.2 Antwoorden op onderzoeksvraag en deelvragen

5.2.1 Conclusie t.a.v. deelvraag 1

Welke stappen worden er op dit moment door ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis in het transitieproces naar school gezet?

Uit de evaluatievragenlijsten van 2 ouderparen en uit de semigestructureerde interviews met de 4 pedagogisch begeleiders kunnen een aantal conclusies getrokken worden. In het huidige transitieproces wordt door iedereen aandacht besteed aan het **verduidelijken** van het moment van afscheid en de komende transitie, middels foto's en tekeningen. 3 pedagogisch begeleiders en 1 ouderpaar geven aan dat ouders alleen een **bezoek** brengen aan school. Alle 4 de pedagogisch begeleiders en de 2 ouderparen geven aan dat ouders een bezoek aan school brengen met hun kind. Er is door alle pedagogisch begeleiders en 1 ouderpaar aangegeven dat er een **gesprek** tussen hen beiden heeft plaatsgevonden ter voorbereiding op de transitie.

Verschillen zijn zichtbaar in de **oefendagen** van de kinderen op school. Een tweetal pedagogisch begeleiders geven aan dat dit gebeurt, de andere 2 pedagogisch begeleiders en de 2 ouderparen geven aan van niet. Daarnaast blijkt uit de gegevens dat **persoonlijk contact** tussen de pedagogisch begeleiders en de leerkracht niet vanzelfsprekend is. Eén pedagogisch begeleider geeft aan een gesprek te hebben met de ouders en de leerkracht en 1 andere pedagogisch begeleider geeft aan een gesprek te hebben met de leerkracht zonder ouders. Opvallend is dat de 3 pedagogisch begeleiders aangeven dat er een gesprek plaats vindt tussen ouders en de leerkracht, terwijl de ouders aangeven van niet.

Wat betreft de **samenwerking** kan geconcludeerd worden dat er vaste samenwerkingspartners zijn die voor iedereen hetzelfde zijn, namelijk ouders, pedagogisch begeleiders, de behandelcoördinator van Kentalis en de leerkracht.

Slotconclusie

Als algemene conclusie kan gesteld worden dat er duidelijke verschillen zichtbaar zijn in de werkwijze van de verschillende pedagogisch begeleiders. Er zijn enkele stappen zichtbaar die door iedereen worden gezet. De werkwijze van de pedagogisch begeleiders in het transitieproces lijkt onderbouwd te zijn vanuit het oogpunt en de visie van de pedagogisch begeleider zelf. Hierdoor worden verschillen tussen de personen zichtbaar.

De stappen die door de pedagogisch begeleiders worden gezet komen voor een groot deel overeen met de stappen die de ouders hebben aangegeven. De pedagogisch begeleiders lijken te verwachten dat er meer contact tussen de ouders en de leerkracht is, dan in werkelijkheid het geval is. Daarnaast wordt de verduidelijking van de transitie voor ieder kind op hetzelfde begripsniveau aangeboden, namelijk representatieniveau.

5.2.2. Conclusie t.a.v. deelvraag 2

Wat is wenselijk voor de kinderen in het transitieproces naar school volgens ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis?

Conclusie uit de vragenlijsten en de interviews:

Uit de vragenlijsten van 3 ouderparen, die de transitie naar school met hun kind nog gaan maken, en de interviews met 4 pedagogisch begeleiders kunnen de volgende conclusies getrokken worden.

De huidige stappen die nu gezet worden in het transitieproces worden door 2 van de 3 ouderparen ondersteund. Uit de resultaten blijkt dat er vanuit de pedagogisch begeleiders en de ouders wordt aangegeven dat **persoonlijk contact** met de leerkracht wenselijk is, waarbij alle partijen (ouders, pedagogisch begeleiders, leerkracht) aanwezig zijn. Dit kan door zowel een gesprek, als door een bezoek aan school en de klas gerealiseerd worden. Opvallend is dat zowel de pedagogisch begeleiders als de ouderparen aangeven dat **meerdere oefendagen** voor de kinderen wenselijk zijn. Vanuit de evaluatievragenlijsten van ouders is hier geen antwoord op gekomen.

De meningen van de onderzoeksgroep verschillen wat betreft het **tijdstip van het starten van het gehele transitieproces**. 1 ouderpaar geeft aan 8 weken van te voren te willen starten, de pedagogisch begeleiders variëren van 12 weken tot 3 weken van te voren. De antwoorden van de pedagogisch begeleider zijn gebaseerd op de ervaringen vanuit de praktijk. Door aanvragen van indicaties en de hoeveelheid open plaatsen op scholen is het in de praktijk niet altijd haalbaar om ruim van te voren te starten met het transitieproces. De pedagogisch begeleiders geven aan dat het wenselijk is om minimaal 4 weken van te voren te kunnen starten om alles goed vorm te kunnen geven.

Wat betreft de **voorbereiding voor het kind** komen de antwoorden van de onderzoeksgroep overeen. Er kan geconcludeerd worden dat de onderzoeksgroep het wenselijk acht minimaal 1 à 2 weken voor de komende transitie het kind in te lichten en voor te bereiden. Het gewenste transitiemoment is na een schoolvakantie of na een weekend. Ouders kiezen voornamelijk om de transitie na een schoolvakantie plaats te laten vinden, dit om het kind even rust te gunnen en zich te kunnen opladen voor een nieuwe start. De

pedagogisch begeleiders geven de voorkeur om de transitie na een weekend te maken. Dit is voornamelijk omdat het kind dan de tijd kan overzien, het kind in het ritme blijft, maar toch even rust heeft.

Wat betreft de **samenwerking** kan geconcludeerd worden dat de huidige samenwerking in het transitieproces over het algemeen goed verloopt. Wel wordt er vanuit de pedagogisch begeleiders aangegeven dat zij ouders meer bij het proces willen betrekken dan nu wordt gedaan. 1 ouderpaar geeft aan het volledige multidisciplinaire team bij de transitie te willen betrekken.

Conclusie vanuit het theoretisch kader:

Vanuit het literatuuronderzoek kan geconcludeerd worden dat transitie tijd nodig heeft. Een goed gekozen tijdstip van overstap wordt op het individu afgestemd. Tan & Klimach (2004) geven aan dat de voorbereiding en planning van de transitie ver voordat de transfer plaatsvindt moet beginnen. Het is belangrijk dat naast de cliënten ook de ouders worden betrokken en ondersteund bij alle fasen van het transitieproces (Viner, 1999). Het bieden van structuur en een goede voorbereiding tijdens de transitiefase is een belangrijk aandachtspunt (Verhoeven, 2004). Daarbij komt het feit dat de doelgroep die de transitie gaat maken speciaal is. Om kinderen met autisme voor te bereiden op een komende transitie moet er rekening worden gehouden met de specifieke cognitieve stijl (Vermeulen, 2008) van het kind. Daarnaast is de zintuiglijke beleving van invloed op de manier van waarnemen en betekenisverlening (Bogdashina, 2007). De zintuigen van personen met autisme werken anders, waardoor het sensorisch profiel (Bogdashina, 2004) van het kind belangrijk is om mee te nemen in de voorbereiding en verduidelijking van de transitie. Het gaat bij verduidelijking om beeldvorming, waarbij alle zintuigen ingezet kunnen worden. Dit betekent naar transitie toe dat alleen het gebruik van visuele middelen onvoldoende kan zijn, maar een bezoek en oefendagen op school ook van belang kunnen zijn. Dit om de andere zintuigen ook ervaringen op te laten doen in de nieuwe omgeving, denk aan geluiden, geuren, maar ook het 'voelen' van de nieuwe omgeving qua materialen. Bij verduidelijking moet verder rekening worden gehouden met het juiste begripsniveau van een kind in de communicatie.

Slotconclusie

Als algemene conclusie kan gesteld worden dat er meer afstemming en samenwerking wenselijk is, middels persoonlijk contact, tussen pedagogisch begeleider, ouders en de leerkracht. Vooral de leerkracht wordt als samenwerkingspartner wenselijk geacht. Daarnaast is het meerdere dagen oefenen op school een wenselijke stap in het transitieproces, vanuit de literatuur en de onderzoeksgroep ondersteund. Informatie over het kind, rondom zijn cognitieve stijl en sensorisch profiel, moet meegenomen worden in de voorbereiding. Afstemming tussen ouders en pedagogisch begeleiders over de start van het transitieproces en het juiste transitiemoment is en blijft erg belangrijk.

5.2.3. Conclusie t.a.v., deelvraag 3

Welke rol heeft de pedagogisch begeleider in het transitieproces naar school?

Vanuit de resultaten kan geconcludeerd worden dat de pedagogisch begeleider een grote rol speelt in het huidige transitieproces naar school. Ouders geven als eerste de pedagogisch begeleider als belangrijkste samenwerkingspartner aan. De pedagogisch begeleider wordt gezien als laagdrempelig en is het eerste aanspreekpunt voor ouders. Daarnaast werkt de pedagogisch begeleider dagelijks met het kind, kent het kind, is als persoon vertrouwd voor het kind en kent de manier waarop voorbereiding nodig is.

Ouders verwachten dat de pedagogisch begeleider hen ondersteunt in het verduidelijken van de komende transitie voor het kind. Daarnaast verwachten ze advies over welke stappen belangrijk zijn, vanuit hun ervaring en kennis van het kind. Vanuit de pedagogisch begeleiders zelf wordt aangegeven dat ze hun rol soms wat te groot vinden. Een aantal pedagogische begeleiders willen graag een beter taak- en rolverdeling in het transitieproces. Ze willen graag meer samenwerking met de ouderbegeleider en logopedist, vanuit hun expertise.

Conclusie vanuit het theoretisch kader:

Het levensloopmodel (Smet & van Driel, 2009) gaat uit van de visie dat personen met autisme recht hebben op een volwaardige participatie in de huidige maatschappij en dus ook in het onderwijs. In de visie van het levensloopmodel en de dynamiek ervan is 'monitoring' een belangrijk aspect in de hulpverlening (van Riet & Wouters, 2007). Een belangrijke voorwaarde bij de uitvoering van de monitoring en coördinatie is een goede samenwerking en afstemming met de persoon met autisme en de direct betrokkenen, als ouders, leerkrachten en hulpverleners.

Zoals uit bovenstaande blijkt is het belangrijk dat iemand het transitieproces coördineert om zorg te dragen voor monitoring. In het huidige transitieproces is dit in de praktijk de pedagogisch begeleider onder toezicht van de behandelcoördinator van Kentalis.

Slotconclusie

Als algemene conclusie kan gesteld worden dat de huidige rol van de pedagogisch begeleider in het transitieproces erg groot is. De pedagogisch begeleider is nu iemand die er voor zorg draagt dat alle stappen worden gewaarborgd. Echter de pedagogisch begeleider zelf zou graag meer terug willen vallen op de expertise van de andere disciplines. Het initiatief hiervoor ligt bij de pedagogisch begeleiders. Hier mag wel meer aandacht voor zijn vanuit de andere disciplines.

5.2.4 Antwoord op de onderzoeksvraag

Welke aanpak binnen het transitieproces is nodig om de kinderen van Koninklijke Kentalis, met kalenderleeftijd 4 jaar en (vermoeden van) een autisme spectrum stoornis, de transitie naar school te laten maken?

Naar aanleiding van mijn literatuurstudie en het afnemen van de vragenlijsten en interviews ben ik tot inzichten gekomen wat belangrijk is in het transitieproces van de kinderen naar onderwijs. Uit het onderzoek is gebleken dat de huidige stappen die nu gezet worden in het

transitieproces belangrijk zijn om te blijven doen. Echter hierin worden enkele aanvullingen vanuit het onderzoek gegeven.

Allereerst is de sleutel tot een goed transitieproces **afstemming en samenwerking** met de direct betrokkenen rondom het kind. Hiervoor moet **tijd** genomen worden om alle stappen te bepalen en uit te zetten, denk aan de organisatie: wanneer starten met de voorbereiding, gesprekken plannen, gewenste transitiemoment etc.

Belangrijk is de samenwerking tussen de leerkracht, pedagogisch begeleider en ouders, middels **persoonlijk contact**, door een bezoek aan school of een gesprek zowel op school als op Kentalis. Daarnaast wordt het belang aangegeven van **meerdere oefendagen** van de kinderen op school. Dit om alle zintuigen ervaringen op te laten doen in de nieuwe omgeving. De **pedagogisch begeleider** heeft een **grote rol** in het transitieproces. Vanuit het onderzoek wordt er geen aanleiding gevonden om dit mogelijk te veranderen. Wel wordt er aandacht gevraagd voor overleg en uitwisseling van expertise met de andere disciplines, als een ouderbegeleider of logopedist.

Hoe het transitieproces precies vormgegeven dient te worden is erg afhankelijk van ouders en het kind. Dit blijkt uit de verschillende reacties van ouders uit de vragenlijsten. Zelfstandige ouders willen graag meer zelf regelen of doen met hun kind en minder de samenwerking met de pedagogisch begeleider opzoeken dan andere ouders. De intelligentie van ouders is ook een factor die hierop van invloed kan zijn. Afstemming blijft dus de belangrijkste stap in het transitieproces, van hieruit kan het proces verder worden vormgegeven.

5.3 Conclusie t.a.v. mijn veronderstelling

In hoofdstuk 1 heb ik de volgende veronderstelling geformuleerd:

“Mijn veronderstelling is dat wanneer er een eenduidige werkwijze wordt ontwikkeld om transities naar het onderwijs vorm te geven, deze beter aangepast kan worden aan het individuele kind. Door goed de tijd te nemen voor een transitieproces kan het kind beter de overstap maken en zich gemakkelijker aanpassen aan zijn nieuwe omgeving. Daarnaast kan een goede voorbereiding en begeleiding ouders bewust maken van het belang van het maken van een goed transitieproces, welke ze later mee kunnen nemen bij komende transitiemomenten in het leven van hun kind.”

Mijn veronderstelling is gedeeltelijk uitgekomen. Wat ik hierbij niet in acht heb genomen is dat het vormgeven van het transitieproces ook afhankelijk is van wat ouders willen voor hun kind. Een eenduidige werkwijze is dus moeilijk om te maken, aangezien het proces begint met overleg en afstemming wat de verwachtingen zijn en wat belangrijk is voor het kind. Wel kunnen hierbij vaste stappen in worden aangegeven, die belangrijke uitgangspunten vormen voor het transitieproces. Hierbij denk ik aan een moment van afstemming zoeken met de direct betrokkenen, oefendagen voor het kind, verduidelijking en moment van afscheid en de daadwerkelijke transitie. Door te beginnen met zorgvuldige afstemming en de samenwerking te zoeken worden ouders bewust gemaakt wat er allemaal bij transitie komt kijken en kunnen ze deze ervaring meenemen naar een volgend transitiemoment.

5.4 Conclusie t.a.v. de doelstelling

Het doel in het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen wat ouders en pedagogisch begeleiders van Kentalis een goede strategie vinden om de transitie naar onderwijs voor de jonge kinderen van de Apenrots voor te bereiden en te begeleiden.

Conclusie

Het doel in het onderzoek is behaald. De onderzoeksgroep heeft zijn mening, visie en ervaringen rondom transitie met mij gedeeld, waaruit inzichten voor een wenselijk transitieproces naar voren zijn gekomen.

Het onderzoek heeft naast de antwoorden op de gestelde deelvragen en onderzoeksvraag ook nog andere gegevens opgeleverd. Deze gegevens waren niet allemaal van toepassing op dit onderzoek. In het volgende hoofdstuk zal ik hier m.b.t. de aanbevelingen op terugkomen.

5.5 Betekenis van mijn onderzoek

Voor mijn werkplek heeft dit onderzoek veel opgeleverd. Iedereen is bewust geworden wat transitie precies inhoudt en waarom we de dingen doen zoals deze worden gedaan. Er is door de pedagogisch begeleiders kritisch gekeken naar het eigen handelen en hieruit zijn conclusies getrokken. Er wordt nu meer bewust gekeken naar afstemming en samenwerking met de direct betrokkenen rondom het kind. Daarnaast wordt er ook beter gekeken naar de mogelijkheden van het individuele kind, om de voorbereiding zo goed mogelijk aan te passen aan de wensen en behoeften van het kind. De standaardpatronen zijn doorbroken en vragen om vernieuwing en betere aanpassing.

Hoofdstuk 6 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de aanbevelingen die ik kan doen aan de hand van mijn onderzoek.

6.1 Aanbevelingen in de praktijk

Vanuit dit onderzoek kunnen een drietal aanbevelingen voor de praktijk worden gedaan.

Protocol transitie

Er is uit het onderzoek naar voren gekomen dat er op dit moment verschillend wordt gewerkt door de pedagogisch begeleiders. De belangrijkste aanbeveling die gedaan kan worden is het maken van een protocol rondom transitie naar onderwijs. Belangrijk is om te gaan werken vanuit een vast plan, *zonder* het transitieproces vast te leggen in een vast plan. Zo kan er duidelijkheid ontstaan en een nog betere afstemming om het proces voor het kind zo goed mogelijk te laten aansluiten. Hierin kunnen alle stappen die nu worden gezet, en door ouders en pedagogisch begeleiders wenselijk worden geacht in het transitieproces, vermeld worden. Op deze manier kan er op een eenduidige manier te werk worden gegaan en zullen de verschillen voornamelijk liggen in de vormgeving van het transitieproces, naar aanleiding van de wensen en behoeften voor het kind, de ouders en andere direct betrokkenen. Iedereen krijgt dan dezelfde begeleiding.

Kennis over verschillende scholen

Het is belangrijk om als pedagogisch begeleider op de hoogte te zijn welke scholen in de regio aanwezig zijn en wat het onderwijs van die scholen inhoudt. Deze kennis kan worden meegenomen in het transitieproces m.b.t. voorlichting, advies en samenwerking met ouders en de leerkracht.

Samenwerkingsverbanden

Als aanbeveling kan gedaan worden om samenwerkingsverbanden met scholen uit de regio aan te gaan. Hierdoor wordt overleg en samenwerking tussen een leerkracht en pedagogisch begeleider vanzelfsprekender dan nu het geval is. De voorbereiding kan dan makkelijker worden vorm gegeven.

6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

In dit onderzoek is een gedeelte van het transitieproces onderzocht, namelijk de voorbereiding vanuit Kentalis tot aan het uiteindelijke transitiemoment zelf. Het proces van transitie omvat de voorbereiding, de overstap zelf, de aanpassingen aan de nieuwe situatie en de evaluatie van de transitie. De laatste 2 onderwerpen zijn in dit onderzoek niet aan bod gekomen. Uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken dat de pedagogisch begeleiders ook steeds het onderwerp nazorg noemen. Verder heeft dit onderzoek naast de antwoorden op de gestelde deelvragen en onderzoeksvraag ook andere gegevens opgeleverd, die in dit onderzoek niet meegenomen konden worden.

Vanuit deze resultaten kan ik de volgende aanbevelingen doen voor vervolgonderzoek:

- Onderzoek naar het vormgeven van nazorg, na het maken van de transitie.

Vragen hierbij zijn welke behoeften en wensen de leerkracht en ouders nog hebben vanuit Kentalis. Centraal staat hierbij de aanpassing van het kind aan de nieuwe situatie.

- Onderzoek naar voorbereiding voor ouders op het komende transitieproces. Vragen hierbij zijn hoe ouders voorbereid kunnen worden op de nieuwe situatie, wat kunnen ze verwachten bij en van school, waar kunnen ze bij wie terecht met hulpvragen m.b.t. autisme etc.

Nawoord

En nu ligt hier dan uiteindelijk het onderzoeksrapport en kan het onderzoek worden afgerond. Ik heb met plezier en interesse aan dit onderzoek mogen werken. Het was voor mij een leerzame tijd. Ik ben blij dat ik een bijdrage heb kunnen leveren aan het bewerkstelligen van een verandering in de praktijk. Het onderzoek heeft mensen bewust doen stil staan bij hun eigen handelen, wat voor bewustwording en een kritische blik naar de huidige praktijk heeft gezorgd.

De resultaten uit mijn onderzoek hebben mij gemotiveerd om verder te gaan in de praktijk, om zo de transitie naar onderwijs voor elk kind opnieuw goed vorm te geven naar de wensen en behoeften van ouders en kind. Steeds opnieuw zal er afstemming en samenwerking plaats moeten vinden om te komen tot een transitieproces op maat voor dat specifieke kind.

Het is een onderzoek waar ik met een voldaan gevoel op terug kijk!

Nanda Duijzer

Evaluatie en Reflectie

Het laatste jaar van de opleiding autismespecialist, gekenmerkt door het uitvoeren van een praktijkonderzoek. Maar ja, wat ga je dan onderzoeken? Hoe ga je dit aanpakken, waar begin je? Het vinden van een goed onderzoeksonderwerp was al een hele klus op zichzelf...

Ik had ideeën genoeg wat ik wilde bereiken met verschillende onderwerpen. Ik wilde komen tot een product, iets wat ik aan het einde van de rit aan anderen kon laten zien “Kijk dit heb ik gedaan”. Hier kunnen we weer mee verder. Ik zag ‘het resultaat’ van een onderzoek als iets wat ik in de praktijk bij iedereen terug kan zien, iets wat in de kast staat en wanneer het nodig is eruit gehaald kan worden. Mijn verwachtingen waren veel te hoog en zeker niet te realiseren in een jaar tijd. Uiteindelijk heb ik op papier staan wat er belangrijk is rondom transitie, heb ik aanbevelingen gedaan en kan ik nu toekomen aan datgene wat ik als ‘resultaat’ zie.

Ik kan nu collega's op de hoogte stellen van alle bevindingen en dit terug laten komen in de praktijk rondom transitie, wat zal leiden tot een protocol m.b.t. transitie.

Het doen van onderzoek was absoluut niet gemakkelijk. Het inperken van mijn onderzoeksvraag vond ik lastig, omdat ik hierdoor de indruk had dat ik er minder in de praktijk mee kon. Ik vond het moeilijk om een recht pad te bewandelen, en me niet te laten afleiden door allerlei verschillende zijweggetjes die ook erg interessant zijn en een link hadden met mijn onderzoek. Zeker door het doen van interviews komen er onderwerpen ter sprake die eigenlijk niet van belang zijn voor de onderzoeksvraag, maar zeker wel erg interessant zijn om mee te nemen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot veel data, waarin ik orde moest aanbrengen. Niet alle data waren van belang voor dit onderzoek en de beantwoording van de deelvragen. Het onderzoeken was een cyclisch leerproces, van typen, nadenken, aanpassingen verrichten, verder gaan, terugkijken naar de onderzoeksvraag, weer aanpassen tot uiteindelijk de laatste letter op papier stond. Uiteindelijk ben ik tevreden met het resultaat wat dit onderzoek heeft opgeleverd.

Het 2^e jaar van de opleiding stond ik zelf als professional centraal. Ik heb de afgelopen maanden veel geleerd en weet nu waar aandachtspunten en leerpunten liggen waar ik in de praktijk mee verder kan. De module supervisie is van grote invloed geweest op mijn werken als beginnend ‘autismespecialist’. Maar wat maakt mij nu een beginnend autismespecialist? Ik denk dat het vooral zit in de onderzoekende houding. Een autismespecialist zie ik als een persoon die nooit alles weet van autisme, maar keer op keer opnieuw met een onderzoekende houding kijkt naar het kind met autisme, op zoek gaat naar het waarom van het gedrag, antwoorden zoekt en aanpassingen op maat kan aanbieden. Een autismespecialist moet zich elke keer weer de vraag stellen, wat heeft dit kind van mij nodig? Hoe kan ik er samen met mijn collega's en ouders voor zorgen dat de wereld voor dit kind begrijpelijker en duidelijker wordt?

Mijn positie binnen onze locatie is sinds de opleiding aan het veranderen. Er wordt meer en meer een beroep gedaan op mijn kennis over autisme. Het profileren van mezelf als beginnend ‘autismespecialist’, het overdragen van bepaalde kennis en deskundigheid en hierbij durven staan voor mijn kwaliteiten die ik in huis heb, zijn zaken waar ik, het afgelopen jaar, erg mee bezig ben geweest en nog steeds ben. Door tijdens supervisie stil te staan bij onderwerpen als bejegening van collega's, het omgaan met weerstand, afstand nemen van een situatie en leiding nemen, ben ik nu bewuster in de praktijk aan het handelen.

Met dit onderzoeksrapport komt het einde van de opleiding in zicht. En dan? Ben ik nu klaar? Weet ik nu alles? Het antwoord is: “NEE”!!

Dit studiejaar heeft mij stil doen staan bij de begrippen “professional person” en “authentiek functioneren”. Ik blijf leren en moet blijven zoeken naar een goede balans tussen betrokkenheid/gereserveerdheid, afstand/nabijheid, acceptatie/afwijzing, mededelen/overtuigen etc.

Het allerbelangrijkste voor mij is echter prioriteiten stellen. Ik kan niet alles en moet dit ook niet willen! Door me te richten op één ding, kan ik een verandering bewerkstelligen en kwaliteit leveren.

Kortom de opleiding autismespecialist heeft mij doen inzien dat ik nooit uitgeleerd ben!

Literatuurlijst

- Baron-Cohen, S. (1995). *Mindblindness: An Essay on autism and theory of mind, learning, Development and Conceptual change*. Cambridge, MA: MIT Press
- Boerman, Rob (2008) *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*. Portal Fontys OSO.
- Bogdashina, O. (2004). *Waarneming en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en Aspergersyndroom*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Bogdashina, O. (2007). *Communicatiekwesaties bij Autisme en Syndroom van Asperger*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Bruin, C. d. (2004). *Geef me de 5*. Doetinchem: Graviant educatieve uitgaven.
- de Clercq, H. (1999). *Mama, is dit een mens of een beest*. Antwerpen: Houtekiet.
- Degrieck, S. (2009). *En dan... En dan...? Tijd verhelderen voor mensen met autisme*. Leuven: Uitgeverij LannooCampus.
- Degrieck, S. (2004). *Werk maken van vrije tijd, autisme en vrije tijd*. Berchem: Uitgeverij EPO.
- Denteneer-van der Pasch & Verpoorten, W. (2007). *Autisme Spectrumstoornissen, basisbegrippen en inleiding tot concept ondersteunende communicatie*. Sint Michielsgestel: Viataal.
- Frith & Happé, U. (1994). Autism: beyond "theory of mind" . *Cognition*.
- Frith, U. (2004). *Autisme, verklaringen van het raadsel*. Antwerpen: Epo.
- Gezondheidsraad. (2009). *Autismespectrumstoornissen: een leven lang anders*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Gillberg & Peeters, C. (2003). *Autisme medisch & educatief*. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.
- Happé F. (1999). Autism: Cognitive deficit or cognitive style? *Trends in Cognitive Sciences*, 3, 216-222.
- Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Jordan & Powell, R. (1995). *Understanding and teaching children with Autism*. John Willey & Sans.
- Kentalis (2010). *Handboek diagnose- en behandelgroepen*.
- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelings psychologie, het jonge kind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- Koster van Groos, G.A.S, (2002), *DSM- IV-TR*, Nieuwegein: Swets en Zeitlinger.
- Lange J. de & A.L. van Staa. 2004. 'Transities in ziekte en zorg; op zoek naar een nieuw evenwicht'. Lectorale rede. *Verpleegkunde* (19):142-50.
- Peeters, T. (2009). *Autisme van begrijpen tot begeleiden*. Antwerpen: Uitgeverij Houtekiet.
- Smet & van Driel, K. (2009). *Levensloopmodel: Werken met autisme*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Sussman, F. (1999). *More than words*. Toronto Canada: The Hanen Centre.
- Tan, M.J. & V.J. Klimach. 2004. 'Portfolio of health advice for young people with disabilities transferring to adult care'. *Child: Care, Health & Development* 30 (3): 291-296. Blackwell Publishing Ltd.
- van Riet & Wouters, N. (2007). *Casemanagement. Een leer-werkboek over de organisatie coördinatie van zorg-, hulp- en dienstverlening*. Assen: van Gorcum.
- Verhoeven- Wind & van Staa, L. (2006-21). "Vanzelfsprekend, maar niet vanzelf". Transitie in zorg: Ervaringen van adolescenten met Cystic Fibrosis en hun ouders. *Verpleegkundige*, 3: 186-195.
- Verhoeven- Wind, L. (2002). Oud en wijs genoeg. *Tijdschrift voor Verpleegkundigen*, 8: 62-65.
- Vermeulen & Degrieck, P. (2008). *Mijn kind heeft autisme*. Tielt: Lannoo.
- Vermeulen, P. (2008). *...!? over autisme en communicatie*. Berchem: Vlaamse Dienst Autisme en uitgeverij Epo.
- Vermeulen, P. (2008). *Dit is de titel over autistisch denken*. Berchem: Vlaamse Dienst Autisme uitgeverij Epo.
- Verpoorten, Roger, Noens, Ilse, van Berckelaer-Onnes, Ina. (2005) *De ComVoor - Voorlopers in Communicatie, handleiding*. Pits, Leiden.
- Viner, R. (1999). Transition from pediatric to adult care. Bridging the gaps or passing the buck? *Archives of Disease in Children*, 81: 271-275.
- Wiegerink, D. 2006. 'Het Rotterdams Transitieprofiel'. 2006. Nieuwsbrief Sectie Revalidatie - Themanummer Transitie. Nederlands Instituut van Psychologen. Jaargang 20 (49).
- Wing, L. (2005), *Leven met uw autistische kind*, Amsterdam: Harcourt.

Websites:

<http://speciaalonderwijs.kennisnet.nl>, binnengehaald 8 januari 2011

Verhoeven, L. (2004). *'Een conceptueel model voor transitie voor adolescenten'*

<http://www.opeigenbenen.nu/uploads/Verhoeven%20Abstract%20VVKV%20Congres%202004.pdf>, binnengehaald 8 januari 2011

Gebruikte plaatjes op de voorkant:

De Bruin, Colette. *Geef me de 5 een praktische houvast bij de opvoeding en begeleiding van kinderen met autisme*. Graviant educatieve uitgaven Doetichem 2004.

<http://www.xsinsight.com/NL/xsinsight/services.html>

Bijlage 1 - Begeleidende brief

Tilburg, 3 maart 2011

Betreft: Onderzoek afstuderen masteropleiding autismespecialist

Geachte ouders,

Op dit moment ben ik, in het kader van het afstuderen van mijn masteropleiding autismespecialist aan de Fontys Hogescholen, bezig met een onderzoek over transitie. Transitie betekent overgang of overstap van de ene situatie naar een andere situatie.

Uw kind is op dit moment in behandeling of in behandeling geweest van Kentalis. Na het beëindigen van deze behandeling wordt de overstap naar onderwijs gemaakt. Samen met u, als ouders, wordt een passende onderwijsplek voor uw kind gezocht. Wanneer de aanmelding gedaan is, indicaties rond zijn, kan de transitie/overstap naar school plaats vinden. Transitie is een ingrijpend proces voor alle kinderen. De oude vertrouwde en veilige omgeving wordt losgelaten om plaats te maken voor een nieuwe omgeving, waarin weer andere eisen worden gesteld. Om de kinderen van Kentalis zo goed mogelijk voor te bereiden op de komende transitie naar school wil ik met dit onderzoek te weten komen wat u, als ouder, belangrijk vindt in het transitieproces. Het gaat dan met name om de voorbereiding en begeleiding van de pedagogisch begeleiders van de groepen. Wanneer hier meer duidelijkheid over is, kunnen wij binnen Kentalis het transitieproces voor de komende schoolgaande kinderen nog beter voorbereiden en begeleiden, zodat er een soepele overgang gemaakt kan worden.

Voor dit onderzoek heb ik uw medewerking nodig. Zou u zo vriendelijk willen zijn de bijgevoegde vragenlijst in te vullen en retour te sturen in bijgevoegde envelop voor vrijdag 26 maart? Alle verkregen data zullen anoniem worden verwerkt. Mocht u nog vragen of opmerkingen hebben dan ben ik te bereiken per mail n.bax@kentalis.nl of telefonisch op 013-5800177 op werkdagen van Kentalis.

Mocht u hier behoefte aan hebben, dan kan ik u op de hoogte houden van de resultaten en de aanpassingen die vanuit dit onderzoek naar voren zijn gekomen. U kunt dit op de vragenlijst aangeven.

Ik wil u alvast hartelijk bedanken voor uw medewerking!!

Met vriendelijke groet,

Nanda Bax
Pedagogisch begeleidster Apenrots
Kentalis Tilburg

Bijlage 2 - Evaluatie/ vragenlijst transitieproces behandelgroepen Kentalis naar school

1. Welke stappen zijn er bij uw kind gezet in de voorbereiding van de overstap op het moment dat de aanmelding voor de school rond was? Wilt u deze aanvinken en indien nodig aanvullen?

- ☐ Gesprek pedagogisch begeleider van de groep en ouders
- ☐ Gesprek ouders en leerkracht
- ☐ Gesprek pedagogisch begeleider en leerkracht
- ☐ Gesprek pedagogisch begeleider, ouders en leerkracht
- ☐ Observatie kind op de groep door toekomstige school
- ☐ Bezoek aan school van ouders
- ☐ Bezoek aan school van ouders en kind
- ☐ Bezoek aan school van ouders en pedagogisch begeleider Kentalis
- ☐ Bezoek aan school van ouders, kind en pedagogisch begeleider Kentalis
- ☐ Meerdere meedraai/oefendagen op school voor het kind.
- ☐ Overdracht van gegevens, dossier e.d.
- ☐ Verduidelijken van moment van afscheid door aftelkalender
- ☐ Foto's van de nieuwe school, juf, en klas voor het kind.

- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____
- ☐ _____

Het tijdstip om het kind in te lichten

2. Hoe ver van te voren vindt u dat uw kind voorbereid moet worden, zodat het de overstap naar school kan maken en waarom?

3. Wanneer is voor u het juiste moment om uw kind de overstap naar school te laten maken?

- ☐ Na een schoolvakantie
- ☐ Tijdens de lesweken, op een maandag
- ☐ Tijdens de lesweken, op een doordeweekse dag
- ☐ Anders, namelijk.....

Toelichting van het antwoord:

Vorbereiding op de overstap naar school

4. Hoe heeft u de aangeboden verduidelijking (foto's, tekeningen, kalender) vanuit Kentalis gebruikt?

5. Wanneer u terugkijkt op de gemaakte overstap van uw kind, heeft de voorbereiding aangesloten bij uw kind? Waarom wel of niet?

6. Heeft u voor ons verbeterpunten in het verduidelijken (voorbereiden d.m.v. tekeningen, foto's, kalenders, bezoek/contact school) van de overstap naar school voor een kind?

7. Wat vond u van de samenwerking tussen u als ouder en de pedagogisch begeleider van de groep? Wat had u hier eventueel anders in willen zien?

8. Vindt u dat er genoeg tijd is genomen voor het hele voorbereidingsproces? Waarom wel of niet?

9. Hoe belangrijk is samenwerking voor u in de voorbereiding en begeleiding naar de overstap naar school en waarom?

10. Welke personen zijn voor u, als ouders, belangrijke samenwerkingspartners?

- ☐ Pedagogisch begeleiders Kentalis
- ☐ Leerkracht school
- ☐ Andere ouders
- ☐ Directie van de school
- ☐ Behandel coördinator Kentalis
- ☐ Anders, namelijk.....

11. Hoe ziet voor u de **ideale** voorbereiding en begeleiding in de overstap naar school voor uw kind er uit?

12. Heeft u nog andere tips en/of opmerkingen om de overstap naar school voor een kind beter voor te bereiden en te begeleiden vanuit Kentalis?

Ik wil wel / niet* op de hoogte gehouden worden van de vorderingen van het onderzoek.

Naam:

Handtekening:

* Doorhalen wat niet van toepassing is.

Bijlage 3 - Vragenlijst transitieproces behandelgroepen Kentalis naar school

1. Hoe ver van tevoren vindt u dat uw kind voorbereid moet worden op de overstap naar school en waarom?

2. Wanneer is voor u het juiste moment om uw kind de overstap naar school te laten maken?

- ☐ Na een schoolvakantie
☐ Tijdens de lesweken, op een maandag
☐ Tijdens de lesweken, op een doordeweekse dag
☐ Anders, namelijk.....

Toelichting van het antwoord:

3. Welke stappen vindt u belangrijk om te zetten in de voorbereiding van de overstap naar school op het moment dat de aanmelding voor de school rond is? Wilt u deze aanvinken en indien nodig aanvullen?

- ☐ Gesprek pedagogisch begeleider van de groep en ouders
☐ Gesprek ouders en leerkracht
☐ Gesprek pedagogisch begeleider en leerkracht
☐ Gesprek pedagogisch begeleider, ouders en leerkracht
☐ Observatie kind op de groep door toekomstige school
☐ Bezoek aan school van ouders
☐ Bezoek aan school van ouders en kind
☐ Bezoek aan school van ouders en pedagogisch begeleider Kentalis
☐ Bezoek aan school van ouders, kind en pedagogisch begeleider Kentalis
☐ Meerdere meedraai/oefendagen op school voor het kind.
☐ Meedraai/oefendagen samen met u als ouders of met de pedagogisch begeleidster
☐ Overdracht van gegevens, dossier e.d.
☐ Verduidelijken van moment van afscheid door aftelkalender
☐ Foto's van de nieuwe school, juf, en klas voor het kind.
☐ _____
☐ _____
☐ _____
☐ _____
☐ _____

4. Welke informatie vindt u dat uw kind tijdens deze voorbereiding moet krijgen en waarom?

5. Hoe belangrijk is samenwerking voor u in de voorbereiding en begeleiding naar de overstap naar school en waarom?

6. Welke personen zijn voor u, als ouders, belangrijke samenwerkingspartners?

- ☐ Pedagogisch begeleiders Kentalis
- ☐ Leerkracht school
- ☐ Andere ouders
- ☐ Directie van de school
- ☐ Behandelcoördinator Kentalis
- ☐ Anders, namelijk.....

7. Wat verwacht u dat de pedagogisch begeleidster van de groepen voor u en uw kind kunnen betekenen in de voorbereiding en begeleiding naar school toe?

8. Hoe ziet voor u de **ideale** voorbereiding en begeleiding in de overstap naar school voor uw kind er uit?

9. Heeft u nog andere tips en/of opmerkingen om de overstap naar school voor een kind beter voor te bereiden en te begeleiden vanuit Kentalis?

Ik wil wel / niet* op de hoogte gehouden worden van de vorderingen van het onderzoek.

Naam:

Handtekening:

* Doorhalen wat niet van toepassing is.

Bijlage 4 – vragen semi-gestructureerd interview

1. Hoe ver van te voren vind jij dat het kind voorbereid moet worden dat het de overstap naar school gaat maken en waarom?
2. Wanneer is volgens jou het juiste moment voor het kind om de overstap naar school te gaan maken en waarom?
 - ☐ Na een schoolvakantie
 - ☐ Tijdens de lesweken, op een maandag
 - ☐ Tijdens de lesweken, op een doordeweekse dag
 - ☐ Anders, namelijk.....
3. Welke stappen worden er bij een kind gezet in de voorbereiding van de overstap naar school op het moment dat de aanmelding voor de school rond is? Wil je deze aanvinken en indien nodig aanvullen?
 - ☐ Gesprek pedagogisch begeleider van de groep en ouders
 - ☐ Gesprek ouders en leerkracht
 - ☐ Gesprek pedagogisch begeleider en leerkracht
 - ☐ Gesprek pedagogisch begeleider, ouders en leerkracht
 - ☐ Observatie kind op de groep door toekomstige school
 - ☐ Bezoek aan school van ouders
 - ☐ Bezoek aan school van ouders en kind
 - ☐ Bezoek aan school van ouders en pedagogisch begeleider Kentalis
 - ☐ Bezoek aan school van ouders, kind en pedagogisch begeleider Kentalis
 - ☐ Meedraai/oefendagen op school voor het kind.
 - ☐ Overdracht van gegevens, dossier e.d.
 - ☐ Verduidelijken van moment van afscheid door aftelkalender
 - ☐ Foto's van de nieuwe school, juf, en klas voor het kind.
 - ☐ _____
 - ☐ _____
 - ☐ _____
 - ☐ _____
 - ☐ _____
 - ☐ _____
 - ☐ _____
4. Hoe ervaar je nu het voorbereidingsproces van een kind op de overstap naar school? Wat zou je hierin anders willen zien?
5. Welk informatie vind jij dat een kind moet krijgen om het concept school te vormen en de komende transitie te begrijpen?
6. Hoeveel tijd moet er genomen worden om het voorbereidingsproces vorm te geven? En waarom?
7. Hoe belangrijk is samenwerking voor jou in de voorbereiding en begeleiding naar de overstap naar school en waarom?

8. Welke personen zijn voor jou, als pedagogisch begeleider, belangrijke samenwerkingspartners?

- ☐ Leerkracht school
- ☐ Ouders
- ☐ Directie van de school
- ☐ Behandel coördinator Kentalis
- ☐ Het kind
- ☐ Anders, namelijk.....

9. Hoe ziet voor jou de **ideale** voorbereiding en begeleiding in de overstap naar school voor een kind er uit? Welke rol heb jij als pedagogisch begeleider hierin?

10. Heeft je nog andere tips en/of opmerkingen om de overstap naar school voor een kind beter voor te bereiden en te begeleiden vanuit Kentalis?

Bijlage 5 – Datamatrix

In onderstaande datamatrix worden alles gegevens m.b.t. de huidige situatie van het transitieproces, verkregen via de semigestructureerde vragenlijsten van ouders en de interviews met de pedagogisch begeleiders, weergegeven.

	Start van het transitieproces	Transitieproces	Samenwerking	Tips/opmerkingen
Ouderpaar 1 Evaluatie Niet goed - Voldoende +/- Goed +	<u>Vorbereiding kind:</u> 1 week van te voren <u>Transitiemoment:</u> Na een schoolvakantie, een rustperiode.	Vorbereiding + * Bezoek aan school van ouders * Bezoek aan school ouders en kind * Overdracht dossier en gegevens * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * zwaaifeest <u>Thuis:</u> weekkalender en dagschema van Kentalis ingezet om moment transitie te verduidelijken.	Samenwerking erg belangrijk, afstemming, eenduidige manier van werken in voorbereiding. <u>Partners:</u> Pedagogisch begeleidster (pb), behandel coördinator en leerkracht. Samenwerking pedagogisch begeleider +	Thema 'grote school' 2 à 3 weken van te voren op de groep introduceren met boekje bij het kind. <u>Aandachtspunt:</u> Vorbereiding ouders op nieuwe situatie. Nazorg, verwijzingen → waar terecht met andere hulpvragen m.b.t. autisme?
Ouderpaar 2 Evaluatie Niet goed - Voldoende +/- Goed +	<u>Vorbereiding kind:</u> Start maakt niet uit, mits verduidelijkt aan het kind. <u>Transitiemoment:</u> Na een schoolvakantie, fris en uitgerust gestart. Wel vakantie en transitie verduidelijkt in de tijd.	Vorbereiding +/- * Gesprek pb'er en ouders * Bezoek school ouders en kind * Bezoek school ouders, pb'er en kind. * overdracht dossier en gegevens. * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * zwaaifeest <u>Thuis:</u> nieuwe verduidelijking voor vakantie gemaakt, op 1 pagina.	Samenwerking erg belangrijk. <u>Partner:</u> Pb'ers Kentalis, behandel coördinator, leerkracht en directie school. Samenwerking + Goed meegenomen in het proces, voldoende tijd voor proces genomen.	Verduidelijking voor thuis kan beter. Meer gebruik foto's en alles op 1 pagina voor overzicht. Gemaakte transitie erg wennen, voor zowel kind als ouders. Kind meer driftbuien na transitie, minder na aantal weken. Ouders → overgang qua begeleiding van zorginstelling naar school erg groot.
Pedagogisch begeleider 1	<u>Vorbereiding kind:</u> Erg wisselend. Afhankelijk wanneer kenbaar wordt gemaakt dat transitie gaat plaats vinden.	* Gesprek pb'er en ouders * Gesprek ouders en leerkracht * Bezoek school ouders * Bezoek school ouders en kind * Overdracht dossier en gegevens. * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * Zwaaifeest, kind letterlijk uitzwaaien. * visualisatiemateriaal bespreken met het kind. Transitieproces gaat nu te snel, soms ad hoc. Transitie is niet geheel duidelijk voor kind.	Samenwerking erg belangrijk! Eenduidige plan van aanpak, afstemming zoeken met ouders. <u>Partners:</u> ouders, behandelcoördinator soms leerkracht. Telefonisch contact pb'er en leerkracht na transitie om dossier toe te lichten.	

	Start van het transitieproces	Transitieproces	Samenwerking	Tips/opmerkingen
Pedagogisch begeleider 2	<u>Voorbereiding kind:</u> Minimaal 2 weken van te voren.	* Gesprek pb'er en ouders * Gesprek ouders en leerkracht * Gesprek pb'er, ouders en leerkracht. * Bezoek aan school ouders * Bezoek aan school ouders en kind * Meedraai/oefendagen * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * Verduidelijking uitleg afscheid * Gesprekjes met het kind * Boekjes lezen thema school * aandacht besteden aan voorschoolse vaardigheden.	Samenwerking heel belangrijk. Voor afstemming te zoeken, zorgvuldig, veilig en duidelijk te kunnen werken. <u>Partners:</u> Ouders, leerkracht, behandelcoördinator. Telefonisch contact pb'er en ouders na transitie voor evaluatie en aanbod overdracht naar leerkracht.	Redelijk tevreden over verloop huidige transitieproces. Visie: Initiatief bij ouders laten, wat willen zij en hierin volgend zijn en eventueel in adviseren als pb'er.
Pedagogisch begeleider 3	<u>Voorbereiding kind:</u> Is nu erg wisselend, afhankelijk wanneer er duidelijkheid is over transitie.	* Gesprek pb'er en ouders * Bezoek aan school ouders * bezoek aan school ouders en kind * overdracht gegevens, dossier * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * gesprekjes met het kind	Samenwerking erg belangrijk om alles goed, duidelijk en helder te laten verlopen. <u>Partners:</u> ouders, leerkracht en behandelcoördinator. Telefonisch contact pb'er met leerkracht enkele weken na gemaakte transitie	Huidig proces te minimaal in voorbereiding en nazorg.
Pedagogisch begeleider 4	<u>Voorbereiding kind:</u> Wisselend. Afhankelijk van het kind.	* Gesprek pb'er en ouders * Gesprek ouders en leerkracht * Gesprek pb'er en leerkracht * Bezoek aan school ouders en kind * Afhankelijk v/d school 1 meedraai/oefenochtend. * Overdracht gegevens, dossier * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas	Samenwerking erg belangrijk, overdragen hoe kind is, wat het nodig heeft. Goede overdracht is zorgdragen voor begeleiding die het kind verdient. <u>Partners:</u> Leerkracht, ouders, behandelcoördinator, het kind	Redelijk tevreden over huidig proces. Pb'er nu een grote rol, echter wel goed. Pb'er eerste aanspreekpunt ouders en laagdrempelig, kent het kind ook erg goed. Hier geen verandering in nodig.

Bijlage 6 - Datamatrix

De gegevens verkregen uit de vragenlijsten van ouders en uit interviews van collega's over de wensen en behoeften in het transitieproces en de rol van de pedagogisch begeleider, zijn weergegeven in onderstaande matrix.

	Start van het transitieproces	Stappen in het Transitieproces	Gewenste informatie voor het kind	Samenwerking
Ouders 3	<u>Start:</u> afhankelijk van het kind. Ouders kunnen het benoemen naar het kind. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Na een schoolvakantie.	* Gesprek pb'er, ouders en leerkracht * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * Oefenochtend nieuwe school * afscheid groep * Duidelijke overstap	Duidelijke foto's waar hij naar toe gaat. Thuis foto's doornemen. Goed aangeven wanneer en wat er gaat gebeuren. Verder niet. Geen groot punt van maken.	<u>Partners:</u> Pb'ers Kentalis, directe van de school. Afstemming ouders en pb'ers, hoe voorbereiden, wat doet wie voor de overstap. Transitie niet aandikken en groot maken.
Ouders 4	<u>Voorbereiding kind:</u> 1 week van te voren. Dit is voor het kind te overzien. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Na een vakantie of weekend. Na een rustperiode, thuis tijd om voor te bereiden.	* Gesprek ouders en leerkracht * Bezoek school ouders * Bezoek school ouders en kind * Bezoek school ouders en pb'ers * Bezoek school ouders, pb'er en kind. * Meerdere meedraai/oefendagen, 1 week van te voren. * Overdracht dossier * Verduidelijking moment van afscheid en transitie, middels weekkalender en zwaaifeest * foto's van nieuwe school/juf/en klas * Gesprekjes met het kind over de transitie, wat er gaat gebeuren.	Betekenis andere school → meer leren, omdat hij ouder is, meerdere kinderen in de klas.	<u>Partners:</u> pb'ers, leerkracht, directe van school. Verwachting samenwerking pb'er: advies geven aan ouders. Pb'er ook mee naar school met ouders en kind. Pb'er is vertrouwd, kent het kind en de manier waarop voorbereiding nodig is.
Ouders 5	<u>Start:</u> 2 maanden van te voren. <u>Voorbereiding kind:</u> 1 week van te voren. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Voor het kind na een weekend. Vakantie te lang om te overzien. Voor ouders zelf na een schoolvakantie.	* Gesprek ouders en pb'er * Gesprek ouders en leerkracht * Gesprek pb'er en leerkracht * Gesprek pb'er, leerkracht en ouders - Meerdere gesprekken in verschillende samenstellingen. * Observatie school bij Kentalis * Bezoek aan school ouders * Bezoek aan school * Ouders / kind * Bezoek aan school ouders/pb'er * Bezoek aan school Ouders/kind/pb'er *Meerdere meedraai/oefendagen *Overdracht dossier en gegevens *Verduidelijken moment van afscheid en transitie, middels weekkalender aftelkalender *Gesprekjes met het kind over de transitie, door ouders en pb'ers *Foto's nieuwe school, juf, klas *Zwaaifeest	Wanneer er wat gaat gebeuren. Uitleg wie nieuwe juf en klasgenootjes. Hoe ziet de school eruit en wat wordt er verwacht van het kind. Het kind spelenderwijs kennis laten maken met de nieuwe school. Zonder te weten van de transitie.	<u>Partners:</u> Pb'ers Kentalis, behandelcoördinator, logopedist, ergotherapeut, fysio, leerkracht. Samenwerking erg belangrijk, omdat Kentalis het kind goed kent en weten wat belangrijk is voor het kind. Verwachting samenwerking pb'er: ouders en kind ondersteunen in visualiseren, advies geven. Signalen opvangen van het kind → is het duidelijk? Vertrouwenspersoon zijn voor het kind.

	Start van het transitieproces	Stappen in het Transitieproces	Gewenste informatie voor het kind	Samenwerking
Pedagogisch begeleider 1	<u>Start:</u> Afstemming ouders, meteen nadat bekend is dat de transitie gaat plaatsvinden en de indicatie rond is. <u>Vorbereiding kind:</u> Minimaal 2 weken van te voren. Wel per kind bekijken, wat het kan overzien. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Na een weekend op een maandag. Even rust, maar kind blijft in het ritme. Tijd valt te overzien.	Aanvulling op de huidige stappen in het proces: * Plan met ouders maken, hoe en wanneer voorbereiden? Min. 5 weken van te voren. * bezoek school ouders, pb'er en kind. * Foto's maken op school * Bezoek met kind na bespreken aan de hand van visualisaties van het bezoek. * Meerdere meedraai /oefendagen op school, eventueel met begeleiding ouders of pb'er. Afhankelijk van het kind. * Kind laten wennen aan schooltijden, uitbreiden behandel tijd Kentalis.	Hoe ziet alles er letterlijk uit, nieuwe klas, juf, en kinderen, middels bezoek, foto's, picto's, tekeningen. Transitieproces verduidelijken in tijd. Afsluiting groep. Wanneer afscheid, hoe gaat dit etc. Wat komt er daarna.	<u>Partners:</u> Ouders, leerkracht, behandelcoördinator en ouderbegeleider. Visie ouderbegeleider belangrijk, inschatten proces van ouders. Samenwerking pb'er en leerkracht mag meer met persoonlijk contact. Bezoek aan school, weten waar het kind terecht komt om in voorbereiding en gesprek met kind mee te nemen. Na transitie contact leerkracht om dossier toe te lichten.
Pedagogisch begeleider 2	<u>Start:</u> 1 maand voor transitie, om plan te maken met ouders, weloverwogen stappen te zetten en voorwerk te doen. <u>Vorbereiding kind:</u> Minimaal 2 weken van te voren. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Na een weekend, een rustmoment, kind blijft in het ritme. Vakantie zorgt voor spanning opbouw.	Aanvulling op huidige transitieproces: * Meedraai/oefendagen, meerder malen erg belangrijk, toewerken naar hele dagen. * Inzet boekjes over thema school belangrijk. * Zwaai feest, vast ritueel belangrijk om af te sluiten. Belangrijk bij kinderen met ASS, een heel concreet plan met alle partijen: wat gaat er gebeuren, hoe gaat dit gebeuren, wanneer en met wie.	Hoe ziet alles er letterlijk uit, nieuwe school, klas, juf en andere kinderen. Transitieproces verduidelijken in tijd. Afsluiting groep. Wanneer afscheid, hoe gaat dit etc. Wat komt er daarna.	<u>Partners:</u> Leerkracht, ouders, logopedist, ouderbegeleider. Rol pb'er: volgend en adviserend vanuit ervaring. Afstemming zoeken met ouders en andere gesprekspartners. Graag meer samenwerking met logopedist over meedenken/adviseren passend visualiseren voor het kind en inhoud overdracht naar school. Meer samenwerking met ouderbegeleider, zij focus op ouders. Pb'er focus op het kind. Betere taak- en rolverdeling. Nu ligt alles bij de pb'er.
Pedagogisch begeleider 3	<u>Start:</u> Ruim op tijd, 3 maanden van te voren. <u>Vorbereiding kind:</u> afhankelijk per kind. Voorwaarde is dat het kind tijd kan overzien. Minimaal 2 weken van te voren. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Afhankelijk per kind. Na een weekend → overzichtelijk, vast ritme en even rust. Of na schoolvakantie van een week → Kind	Aanvulling op huidige transitieproces: * Gesprek school, ouders, pb'er → plan maken * Meer meedraai/oefendagen * Bezoek aan school pb'er en ouders, eventueel in combinatie met oefendagen van het kind * Pb'er of ouders mee met oefenen om gedrag te vertalen, persoonlijke overdracht * Persoonlijke overdracht aan leerkracht * School komen kijken naar het kind op de groep. * Goede voorbereiding voor ouders over wat er komen gaat en wat ze kunnen verwachten * Nazorg meer vormgeven	Hoe ziet alles er letterlijk uit, nieuwe school, klas, juf en andere kinderen. Transitieproces verduidelijken in tijd. Afsluiting groep. Wanneer afscheid, hoe gaat dit etc. Wat komt er daarna.	<u>Partners:</u> Leerkracht, ouders, behandelcoördinator, maatschappelijk werk school en logopedist. Belangrijk meer afstemming tussen betrokken personen. Graag meer persoonlijk contact met de leerkracht voor afstemming en goede overdracht. Logopedist extra aandacht besteden aan overdracht spraak-, taal en communicatie. Ouders goed voorbereiden op de overgang, wat kunnen ze verwachten, hoe gaat het er op school aan toe. Waar

	tot rust laten komen, opladen voor school, duidelijke afbakening nieuwe periode.	→standaard contact met ouders na transitie en eventueel met leerkracht.		kunnen ze dan bij wie terecht met vragen. Alle pb'ers moeten kennis hebben van scholen in de buurt. Zorgen voor folders en infomateriaal op de locatie.
Pedagogisch begeleider 4	<u>Start:</u> 3 weken van te voren om voorbereiding ouders en overdracht leerkracht vorm te geven. <u>Voorbereiding kind:</u> Min. 1 week van te voren. Niet te lang om spanning opbouw en overzicht kwijtraken te voorkomen. <u>Gewenste transitiemoment:</u> Na een schoolvakantie of na een weekend. Na een vakantie tijd om 'oude' situatie kwijt te raken.	Aanvulling op huidige transitieproces: * School/leerkracht bij Kentalis komen kijken * Gesprek ouders, pb' er en leerkracht, eventueel bezoek om overdracht goed vorm te geven. * Tijd nemen om alle stappen goed vorm te geven. * Nazorg vanuit Kentalis mag meer naar ouders en de leerkracht toe. * Optie anonieme vragenlijst naar ouders voor evaluatie behandeltraject van Kentalis i.p.v. persoonlijk contact.	Hoe ziet alles er letterlijk uit, nieuwe school, klas, juf en andere kinderen. Meedraaien om te weten te komen wat er wordt gedaan qua activiteiten. Verduidelijking moment van zwaaifeest en afscheid groep.	<u>Partners:</u> Leerkracht, ouders, behandelcoördinator, het kind. Eventuele andere samenwerking met logopedist, ouderbegeleider wanneer expertise nodig is. Belangrijk 1 aanspreekpunt gedurende het proces → pb'er. Iemand die alle stappen waarborgt. Belangrijk ouders meer betrekken bij de overdracht. Dit geeft ouders ook vertrouwen over de komende transitie.